

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Divadlo Štúdio tanca v kontexte
contemporary dance na Slovensku

Klára Hešková

Katedra divadelních a filmových studií

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jitka Pavlišová, Ph.D.

Studijní program: Uměnovědná studia – Anglická filologie

Olomouc 2015

Prehlasujem, že som bakalársku prácu na tému *Divadlo Štúdio tanca v kontexte contemporary dance na Slovensku* vypracovala samostatne s použitím v práci uvedených prameňov a literatúry. Ďalej prehlasujem, že táto bakalárska práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Dátum

.....

podpis

Rada by som touto cestou vyjadrila poďakovanie Mgr. Jitke Pavlišovej Ph.D. za jej cenné rady a trpezlivosť pri vedení mojej bakalárskej práce. Taktiež by som chcela poďakovať svojej tanečnej trénerke Mgr. Marte Búšfyovej za jej pomoc, podporu a inšpiratívne myšlienky pri písaní tejto práce.

.....
podpis

NÁZEV:

Divadlo Štúdio tanca v kontexte contemporary dance na Slovensku

AUTOR:

Klára Hešková

KATEDRA:

Katedra divadelných a filmových štúdií

VEDOUČÍ PRÁCE:

Mgr. Jitka Pavlišová, Ph.D.

ABSTRAKT:

Bakalárskej práca sa venuje téme súčasného tanca na Slovensku, s hlavným zameraním na Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici. Úvod práce je venovaný historickému kontextu rozvoja moderného a súčasného tanca u nás, predstavuje prvé súbory a Asociáciu súčasného tanca. Druhá časť sa zaoberá stavom a postavením súčasného tanca na Slovensku dnes, pomenúva hlavné problémy, ktorým čelí, ale taktiež jeho umelecké špecifiká. Mapuje fungujúce festivaly a publikačné zázemie v tlači a audiovizuálnych médiách. Zohľadňuje umelecké a formálne aspekty, ktoré ovplyvňujú podobu tanca v krajine a jeho vývojové tendencie. Centrálnym zameraním práce je profesionálna tanečná scéna Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici, analýza jej činnosti, potenciálu a významu v kontexte slovenského tanečného umenia. Na základe rozboru inscenácii aktuálneho repertoáru práca poukazuje na poetiku a jazyk divadla. Cieľom práce je zmapovať podobu súčasného tanca na Slovensku a do tohto kontextu zasadiť a preskúmať činnosť Divadla Štúdio tanca, ako reprezentatívnej inštitúcie.

KLÍČOVÁ SLOVA:

súčasný tanec, Divadlo Štúdio tanca, Slovensko

TITLE:

Štúdio tanca Theatre in the Context of Contemporary Dance in Slovakia

AUTHOR:

Klára Hešková

DEPARTMENT:

Department of Theatre and Film Studies

SUPERVISOR:

Mgr. Jitka Pavlišová, Ph.D.

ABSTRACT:

The bachelor thesis deals with the topic of contemporary dance in Slovakia, with the main focus on Štúdio tanca Theatre in Banská Bystrica. The beginning of the thesis deals with historical context of the development of modern and contemporary dance in Slovakia, introduces the first companies and The Association of contemporary dance. The second part pursues with the situation and status of Slovak contemporary dance in present, names the basic problems that it faces, but also its artistic particularities. It surveys the existing festivals and publishing background in printed and audiovisual media. It allows for artistic and formal aspect that influences the shape of contemporary dance in Slovakia and its tendencies in development. The main focus of the thesis is on the professional dance theatre Štúdio tanca in Banská Bystrica, the analysis of its activities, potential and purpose in the context of Slovak dance. Based on the analysis of productions of the current repertoire, the thesis shows the language and poetics of the theatre. The aim of this thesis is to survey the shape of contemporary dance in Slovakia and to put Štúdio tanca Theatre into this context – as a representative institution.

KEYWORDS:

Contemporary Dance, Štúdio tanca Theatre, Slovakia

Obsah

Úvod.....	5
1. Historické zázemie tanečného umenia na Slovensku	9
1.1. Klasický tanec.....	9
1.2. Folklor a jeho vplyv.....	10
1.3. Začiatky moderného tanca.....	11
1.3.1. Rudolf Laban	11
1.3.2. Obdobie druhej polovice 20. storočia a prvé súbory	12
1.4. Vývoj v 90-tych rokoch.....	14
1.4.1. Súbory a inštitucionálne zázemie.....	14
1.4.2. Asociácia súčasného tanca.....	16
2. Stav a podmienky súčasného tanca dnes	17
2.1. Festivaly.....	19
2.1.1. Bratislava v pohybe	19
2.1.2. Dni tanca pre vás.....	20
2.1.3. Nu Dance Fest.....	21
2.1.4. KioSK	22
2.1.5. Hybaj ho!	22
2.2. Publikačné zázemie	23
2.2.1. Televízia a internet.....	23
2.2.2. Tlač	23
2.2.3. Salto	25
2.2.4. Tanec.....	25
3. Divadlo Štúdio tanca.....	27
3.1. Kontext slovenských tanečných scén	27
3.2. Vznik a vývoj divadla.....	29
3.2.1. Priestory	30
3.3. Osobnosti.....	31
3.3.1. Choreografi	31
3.3.2. Tanečníci.....	35
3.4. Súčasný repertoár Divadla Štúdio tanca.....	36
3.4.1. Roots	36
3.4.2. Rozmanité teórie o Zemi.....	37

3.4.3. Babylonská veža	39
3.4.4. From side of a man, from side of a woman	40
3.4.5. 7_choreografov	42
3.4.6. Lososy	43
3.4.7. Veselosti minulosti.....	45
3.4.8. Spomienky tela.....	46
3.4.9. Posed	46
3.4.10. Dotkni sa tanca.....	47
3.5. Zhrnutie poetiky Divadla Štúdio tanca.....	48
Záver.....	51
Summary	54
Zoznam použitých zdrojov	56
Zoznam príloh	60

Úvod

Bakalárska práca s názvom *Divadlo Štúdio tanca v kontexte contemporary dance na Slovensku* sa snaží vytvoriť celkový obraz súčasného tanečného umenia v krajine, načrtnúť rozsah jeho inštitucionálneho zázemia a vývojového potenciálu. Do tohto kontextu zasadzuje banskobystrické Divadlo Štúdio tanca, ktoré je jediným profesionálnym divadlom na Slovensku zameraným na súčasný tanec a reprezentatívnou inštitúciou tohto druhu umenia u nás. Cieľom práce je prehľadné spracovanie činnosti divadla a poukázanie na jeho špecifické rysy.

Pri výbere témy mojej bakalárskej práce ma najvýraznejšie viedol môj osobný záujem o tanečné umenie. Keďže súčasný tanec bol pre mňa vždy fascinujúcim vyjadrovacím prostriedkom a dlhé roky sa mu venujem na Základnej umeleckej škole a rôznych workshopoch, prirodzene vyplynula aj potreba preskúmať túto tému teoreticky. K písaniu tejto práce ma viedol záujem preskúmať súčasné tanečné umenie na Slovensku a komplexne túto tému spracovať. Divadlo Štúdio tanca má v tejto práci význam reprezentačnej umeleckej inštitúcie, na ktorej som chcela demonštrovať fungovanie a podobu súčasného tanca na Slovensku v praxi. Téma súčasného tanca na Slovensku nie je teoreticky takmer vôbec spracovaná a preto som pri svojej práci musela začínať takmer od nuly a spracovať všetok dostupný materiál.

Pri skúmaní dnešného stavu súčasného tanečného umenia, som po prečítaní rôznych článkov a rozhovorov s umelcami pohybujúcimi sa v tejto oblasti často prepadala pesimizmu. Po prečítaní výroku Petry Fornayovej v rozhovore pre Tanečnú zónu, že súčasný tanec na Slovensku je larválnom štádiu, som mierne pochybovala o úspešnej realizácii tejto práce. Späť k optimizmu a vytrvalosti mi ale veľmi pomohlo stretnutie a rozhovor so Zunou Kozánkovou, ktorá síce tiež pomenovala všetky problémy tanca u nás, ale aj vyjadrila vieru v jeho jedinečnosť a tvorivú budúcnosť. Okrem iného ma aj výrazne povzbudila v pokračovaní v tejto téme a vo význame mojej práce pre slovenský tanec, keďže jeho teoretická dokumentácia je takmer v nulovom bode.

Táto bakalárska práca postupuje od všeobecného historického podložia a celkovej atmosféry a stavu tanca v súčasnosti, ku konkrétnej činnosti Divadla Štúdio tanca, na ktorom závery zistené v prvých kapitolách pozoruje a overuje ich platnosť. V rámci samotného skúmania Štúdia tanca práca skúma jednotlivé jeho inscenácie a následne sa snaží vyvodit' poetiku a jazyk divadla.

Prvá kapitola práce *Historické zázemie tanečného umenia na Slovensku* má za cieľ ponúknuť prehľad historického vývinu moderného tanca u nás. Zohľadňuje vplyvy klasického a ľudového tanca a zachytáva začiatok prenikania moderných tendencií. Predstavuje osobnosť Rudolfa Labana ako prvého záchytného bodu vo výskyte moderného tanca na Slovensku. V kapitole sú spracované údaje o prvých súboroch zameraných na moderný tanec, popísaná je ich základná činnosť. Keďže toto obdobie je veľmi slabo zdokumentované v literatúre, často som narazila na problémy získať o prvých súboroch a aktivitách potrebné informácie. Pozornosť je teda venovaná hlavne rozkvetu moderného a súčasného tanca v 90. rokoch 20. storočia, kedy sa tanec na Slovensku začal profesionalizovať. Kapitola uzatvára uvedenie Asociácie súčasného tanca, ako inštitúcie pokrývajúcej túto oblasť umenia. Kapitola má za cieľ načrtnúť podmienky, v ktorých sa súčasný tanec mohol, či nemohol rozvíjať a poukázať na základy, z ktorých vychádza aj jeho podoba dnes.

Práve dnešná podoba súčasného tanca je spracovaná v kapitole druhej *Stav a podmienky súčasného tanca dnes*. Na základe rešerše dostupnej dokumentácie umeleckých aktivít, za základe publikovaných rozhovorov s tvorcami, či odborných hodnotiacich štúdií bolo mojim cieľom vyhodnotiť celkový aktuálny obraz súčasného tanca na Slovensku. Pri písaní tejto kapitoly mi veľmi pomohol pohľad tanečníčky a tanečnej pedagogičky Zuny Kozánkovej, s ktorou som mala príležitosť sa stretnúť a diskutovať.¹ Táto práca síce nepreberá jej subjektívny názor, no veľmi mi pomohla ako umelkyňa, ktorá bola aktivít v 90. rokoch aktívne účastná. Kapitola je doplnená o prehľad tanečných festivalov, keďže práve tie najviac pomáhajú rozvoju súčasného tanca u nás. Takisto sa zaoberá publikačným zázemím, v ktorom som počas práce objavila viaceré medzery – nedostatočnú reflexiu tanca v bežnej

¹ Z tohto rozhovoru bohužiaľ neexistuje audio záznam. V práci som vychádzala zo svojich vlastných poznámok z rozhovoru.

tlači, jeho takmer absenciu v audiovizuálnych médiách, či nedostatok odbornej literatúry venovanej tejto téme.

Centrálne pozornosť tejto bakalárskej práce je zameraná na Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici. Predstavuje ho v kontexte načrtnutom v predchádzajúcich kapitolách, ako inštitúciu, ktorá napriek relatívne nepriaznivým podmienkam v krajine trvalo ponúka kvalitné produkcie súčasného tanca. Vo svojej práci som sa zamerala hlavne na aktuálny repertoár divadla a pokúsila som sa priblížiť a interpretovať jednotlivé inscenácie. Na základe tohto skúmania umeleckej aj formálnej rozmanitosti repertoáru bolo mojim cieľom charakterizovať filozofiu a typické črty divadla. Počas písania tejto bakalárskej práce som mala možnosť stretnúť sa s riaditeľkou Divadla Štúdio tanca Zuzanou Hájkovou. Napriek tomu, že mi jej myšlienky veľmi pomohli vytvoriť si ucelený pohľad na Štúdio tanca, neboli hlavným východiskom a vplyvom na moju objektivitu. Prepis celého rozhovoru uvádzam v prílohe č. 2.

Ako som už spomínala, pri zbieraní a študovaní podkladov k téme som narazila na viaceré nedostatky, nakoniec sa mi však podarilo s dostupných zdrojov získať potrebné množstvo informácií. Najrelevantnejšou a najprínosnejšou bola pre mňa monografická publikácia Márie Glockovej *Divadlo Štúdio tanca*. Podáva komplexný obraz o divadle od jeho vzniku do roku 2013. Táto publikácia mi poslúžila ako základná pomocná kostra pre moju prácu a hlavný zdroj informácií o Štúdiu tanca.

Ako prehľadová publikácia obsahujúca základné informácie o všetkých tvorcoch, súboroch a festivaloch mi veľmi pomohla kniha *Súčasný tanec Made in Slovakia* zostavená Evou Gajdošovou. Východiskom pre časť o prvých súboroch moderného tanca a vývoji v 90. rokoch bol pre mňa text Emila T. Bartka v knihe *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*, avšak len v rozmeroch základnej osnovy. Vymenované publikácie sú prakticky všetkým, čo existuje k téme súčasného tanca na Slovensku. Preto najväčším problémom pri písaní tejto práce bol pre mňa nedostatok slovenskej odbornej literatúry.

Východiskom pre základné pojmy, princípy a osobnosti moderného a súčasného tanca na pre mňa stala *Čítanka svetové choreografie 20. stololetí* Ladislavy Petiškovej

a Niny Vangeli. Pri spracovávaní historického kontextu v prvej kapitole som sa opierala o kapitolu Doroty Gremlicovej *Moderní tanec* z publikácie *Tanec v České Republice*; pri časti približujúcej návštevu amerických umelcov v Československu som vychádzala s publikácie vydanéj k výročiu tejto udalosti *Merce Cunningham, John Cage, Robert Rauschenberg: Praha 1964 - Ostrava 2014*. Spracovanie osobnosti Rudolfa Labana sa opiera o jeho texty v publikácii *Život pre tanec. Spomienky*. K pochopeniu a správne mu uchopeniu Labanovho prínosu som využila publikáciu *Laban for all* Johna Dallyho a Jean Newlove.

Čo sa týka práce z odbornými periodikami, najnosnejšie bolo pre mňa číslo I. *Tanečnej zóny* z roku 2010, ktoré podáva komplexný obraz súčasného tanca na Slovensku. V tom roku *Tanečná zóna* venovala jednotlivé čísla tancu v susedných krajinách Českej Republiky. Slovenské číslo sa pre mňa stalo významným východiskom práce, pretože celú tému ucelene spracováva, kladie otázky a predkladá zásadné problémy, ktoré sa vo svojej práci snažím ďalej rozpracovať. Ďalej som pracovala so staršími číslami dnes už zaniknutého časopisu *Salto*, a s aktuálnym periodikom *Tanec*. Pri mojej práci sa ukázalo, že drvivá väčšina článkov a recenzii na konkrétne inscenácie a udalosti sa nachádza len v internetovej podobe – hlavne na webových stránkach Divadelného ústavu. Pri písaní práce som použila taktiež audiovizuálne zdroje – hlavne videá na stránkach Štúdia tanca, ostatných súborov, či archívne záznamy televíznych reportáží a programov.

Napriek spomenutým prekážkam pri písaní a skúmaní témy sa táto bakalárska práca snaží zachytiť špecifiká súčasného tanca, ako výnimočného a dynamického umenia. Snaží sa poukázať na jeho jedinečnú podobu v slovenskom prostredí, reprezentovanú najvýraznejším telesom Divadlom Štúdio tanca. A ako som už spomínala, pokúša sa aspoň čiastočne vyplniť medzery v teoretickej reflexii a dokumentácii súčasného tanca na Slovensku.

1. Historické zázemie tanečného umenia na Slovensku

Nasledujúca kapitola pojednáva o historickom zázemí slovenského tanečného umenia a o nástupe moderných tendencií v druhej polovici 20. storočia a vzniku prvých súborov. Snaží sa vymedziť pojmy moderný a súčasný tanec v slovenskom kontexte, časovo, aj vo vzťahu k iným typom tanca a berie do úvahy vplyvy z rôznych oblastí.

Tanec na Slovensku bol a stále je do značnej miery vnímaný hlavne ako umenie baletu a ľudového tanca. Moderný a neskôr súčasný tanec je doteraz v pozícii alternatívneho umenia a dá sa konštatovať, že stále nemá trvalé a stabilné zázemie ani v oblasti diváckeho záujmu a povedomia, ani vo vzťahu ku kultúrnym dotáciám a podpore z ministerstva – ako je tomu u iných, tradičných druhoch tanečného umenia – teda u klasického a ľudového tanca. O to viac je však patrné jeho spojenie s nimi a keď hovoríme o histórii tanca na Slovensku, musíme tieto fakty zohľadniť. *Môžeme konštatovať, že tanec patrí k najmladším umeleckým prejavom, ktoré si získali domovské právo na našich divadelných scénach.*² Možno práve fakt, že tanec všeobecne je na Slovensku umením najmladším a stále hľadajúcim svoju cestu, spôsobuje, že rôzne druhy tanca sa vždy prelínali a navzájom ovplyvňovali. Koniec koncov, aj pomerne komorný počet tvorivých osobností má za následok, že väčšina z nich pracovala vo viacerých tanečných sférach, že osobnosti v modernom tanci pochádzali napríklad z baletného prostredia apod.

1.1. Klasický tanec

Dá sa povedať, že oficiálny začiatok rozvoja tanca ako samostatného odvetvia umenia je úzko spojený so založením Slovenského národného divadla v Bratislave a jeho baletného súboru v roku 1920. Napriek blízkosti umeleckých centier Viedne a Budapešti nemal balet v Bratislave v Rakúsko-Uhorskej monarchii prakticky žiadne zázemie. Balet sa samozrejme v Bratislave vyskytoval už v 18. a 19. storočí, ale len v podobe vystúpení hosťujúcich umelcov zo zahraničia. Tento fakt ale v zásade nepriniesol podnety na rozvoj domáceho tanca, ten si musel počkať až na

² BARTKO, Emil T. Spoločné úsilie v tanečnom umení. In MRLIAN, Rudolf. *Storočnica českého divadla*. Bratislava: Tatran, 1983, s. 64.

pomoc z českého prostredia.³ Vo svojich začiatkoch po vzniku Československa bol Balet SND rozvíjaný za výraznej podpory a vplyvu umelcov z Česka – prvým riaditeľom sa stal český tanečník Václav Kalina.⁴ Balet SND, ako aj iné telesá (napr. Balet ŠD Košice alebo Baletný súbor v opere Divadla J. G. Tajovského v Banskej Bystrici) predstavuje stabilnú zložku kultúry krajiny a prakticky základ pre neskorší vznik nových zoskupení rozvíjajúcich moderný tanec – keďže viacerí umelci tvoriaci moderný a súčasný tanec pochádzali z prostredia baletu.

1.2. Folklor a jeho vplyv

Ako som už spomínala, prelínanie rôznych druhov tanca je neprehliadnuteľné a keď sa pozeráme na históriu tanca moderného, musíme zohľadniť aj silný vplyv folklóru. Ľudový tanec je neopomenuteľnou zložkou slovenskej pohybovej kultúry. Najmä za éry socializmu v druhej polovici 20. storočia získal vysoko cenené postavenie a z dnešného pohľadu sa dá povedať, že bol do určitej miery využívaný aj na politicko-kultúrne zámery. Podľa E. T. Bartka môžeme toto obdobie označiť ako folklorizmus, alebo folklórne hnutie – a teda využívanie ľudovej kultúry v prostredí pre ňu cudzom, neprirodzenom.⁵ Jana Návrátová vo svojom článku *Tíha folkloru*, publikovanom v časopise *Taneční zóna* v roku 2010, označuje ľudový tanec dokonca za opovrhovaný fenomén komunizmu.⁶ Jeho vplyv je naozaj viditeľný nie len v miere povedomia a záujmu verejnosti, ale aj vo financovaní a propagácii. V tejto súvislosti sa dá hovoriť naozaj o akejsi ťarche folklóru, ktorá tlačila nové a moderné tanečné formy do oblasti alternatívnej a hlboko menšinovej kultúry. Veľmi silný vplyv ľudovej kultúry na celý umelecký obraz krajiny je nesporne patrný aj v súčasnosti a má silný dopad na postavenie a vnímanie súčasného tanca. *Súčasný umenie je celkom prirodzene menšinovým žánrom v porovnaní s kultúrnym dedičstvom predchádzajúcich storočí.*⁷ Na druhej strane však pravdou zostáva, že ľudová kultúra nepôsobí vždy negatívne a často tvorcov

³ BARTKO, Emil T. *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2011, s. 23. ISBN 978-80-89369-40-9.

⁴ V. Kalina (1882 – 1968) bol prvým šéfom a choreografom Baletu SND v období 1920 – 1922. Uviedol prvé predstavenie profesionálneho súboru v dejinách slovenského baletu *Coppélia* L. Delibesa (1920). Jeho umelecká činnosť sa spája najmä s českými divadlami.

⁵ BARTKO, Emil T. *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2011, s. 70. ISBN 978-80-89369-40-9.

⁶ NÁVRATOVÁ, Jana. *Tíha folkloru*. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 12–16. ISSN 1213-3450.

⁷ POLÁKOVÁ, Marta. Nečakáme na zázrak. Zbierame sily. *Salto* 4, 2006, č. 1. s. 1–4. ISSN 1336-3182.

súčasného tanca inšpiruje k originálnej a svojskej tvorbe. Vyrovnávanie sa s vplyvom folklóru je jednou z výrazných a jedinečných črt slovenského umenia (nie len v tanci), ktorá ho diferencuje v európskom kontexte. To, do akej miery jednotliví tvorcovia folklór zavrhujú, alebo z neho ťažia vo svoj prospech, sa líši u každého z nich. Najvýraznejšie sa inšpirácia ľudovými prvkami v súčasnosti prejavuje v dielach Jána Ďurovčíka⁸, alebo v tvorbe súboru Les Slovaks⁹:

„Jedna z posledných choreografií Journey Home postihuje hlbokou vazbu Slovákov v cizine na domov. Taneční syntax této inscenace kombinuje současný osobní slovník tanečníků na základě jejich improvizací s prvky a figurami slovenských lidových tanců.“¹⁰

Každopádne, v historickom ponímaní sa moderný tanec snažil od folklóru skôr dištancovať a predstavovať inú líniu umenia. Vzhľadom na to, že folklór bol za éry socializmu výrazne presadzovaný, bolo pre moderne orientované súbory ťažké sa udržať a vybudovať si trvalé zázemie.

1.3. Začiatky moderného tanca

1.3.1. Rudolf Laban

Moderný tanec ako taký má na Slovensku históriu pomerne krátku. Prvým záchytným bodom, a v určitom zmysle naozaj výrazným je osobnosť Rudolfa Labana, ktorý sa narodil v Bratislave v roku 1879. Slávny je jeho zápis pohybu – tzv. Labanotation a Labanova analýza pohybu (Laban Movement Analysis). Napriek tomu, že bol jedným z najvýznamnejších reformátorov tanca, jeho vplyv nebol v 20. storočí u nás takmer vôbec viditeľný, neobjavili sa jeho slovenskí pokračovatelia a do popredia sa dostáva prakticky až v súčasnosti. Rudolf Laban vyrastal v Bratislave vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku, ktoré opustil ako sedemnášť ročný. Celý svoj produktívny život prežil v zahraničí – hlavne v Nemecku, Švajčiarsku a vo Veľkej Británii, preto by sa mohlo zdať, že je so Slovenskom spojený len ako s geografickým miestom svojho narodenia. No pri bližšom štúdiu jeho diela a hlavne jeho vlastných textov, je zjavné jeho trvalé spojenie a čerpanie

⁸ J. Ďurovčík je šéfom Slovenského divadla tanca v Bratislave. Jeho tvorba je typická syntézou moderného tanca s prvkami folklóru.

⁹ Les Slovaks je súbor založený Slovákami v roku 2006 pôsobiaci v Bruseli. Vo svojich dielach vo veľkej miere využívajú improvizáciu, humor a svojské vnímanie slovenských koreňov.

¹⁰ NÁVRATOVÁ, Jana. Slovenská (taneční) diaspora. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 17–18. ISSN 1213-3450.

z mladosti a bratislavského prostredia, ale aj akýsi vzdor proti nemu. Napríklad jeho dielo *Zrkadlo bláznov*¹¹ je koncipované ako dva kolové tance – typický prvok folklóru. Laban vo svojej knihe spomienok *Život pre tanec* túto inscenáciu rozoberá a popisuje svoje inšpirácie – zaoberá sa hlavne spomienkami a podnetmi z detstva: „Ale môžem porozprávať, ako mi zišlo na um napísať túto smiešnu hru. Vlastne išlo o spomienku z bábkového divadla mojich detských liet.“¹² Laban mal pravdepodobne v Bratislave možnosť vidieť kočovných bábkarov z Čiech a Rakúska a vlastniť vlastné detské bábkové divadielko. Z nasledujúceho citátu je naopak viditeľné jeho vyrovnávanie sa s postojom ľudí k divadlu v rodnej zemi.

„Môj priateľ Gašparko, pochádzajúci z môjho detského bábkového divadla, príležitostne poznamenal: „Vieš, ľudom je vlastne divadlo ukradnuté! Čo ich baví, sú stretnutia, na ktorých sa žerie a chľastá, koniec!“¹³

Keďže Rudolf Laban tvoril a pracoval v zahraničí a na Slovensko sa už nikdy nevrátil, nemal u nás žiadnych pokračovateľov a jeho odkaz musel na svoje uplatnenie v rodnej krajine čakať dlhú dobu. Na rozdiel od Slovenska, vo svete je jeho meno známe. V New Yorku funguje Laban/Bartenieff Institute of Movement Studies, ktorý sa venuje jeho práci. Práve vďaka absolventke tohto inštitútu Marte Polákovéj sa Labanove techniky dostali konečne aj na Slovensko. Spolu so Zuzanou Vasičákovou v roku 2008 založili Labanov Ateliér Bratislava – platformu pre výskum pohybu. Ateliér funguje ako umelecká a vzdelávacia inštitúcia, ktorá organizuje workshopy a akreditované vzdelávanie pre profesionálov aj amatérov. V roku 2009 a 2012 L.A.B. organizoval festival LabanFest a medzinárodnú konferenciu Laban v Bratislave, ktorej súčasťou sú tanečné predstavenia, prednášky pre laickú aj odbornú verejnosť a workshopy pre tanečníkov, hercov a tanečných terapeutov. Osoba Rudolfa Labana sa teda prakticky v slovenskom prostredí prejavuje až dnes, keďže v histórii sa jej tu mnoho pozornosti nedostalo.

1.3.2. Obdobie druhej polovice 20. storočia a prvé súbory

Napriek tomu, že moderný tanec sa na začiatku 20. storočia vyvíjal v Československu viac-menej zároveň s Európou, po druhej svetovej vojne sa s nástupom socializmu podmienky pre jeho rozvoj radikálne zmenili. Proces

¹¹ *Zrkadlo bláznov* malo premiéru v Berlíne v roku 1926.

¹² LABAN, Rudolf von. *Život pre tanec. Spomienky*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2012, s. 21. ISBN 978-80-89369-44-7.

¹³ *Ibid.* s. 21.

začlenenia tanečnej moderny do profesionálnej tanečnej sféry bol zastavený a vzorom profesionálneho tanca sa stala sovietska tanečná škola ako v rovine pedagogickej, tak umeleckej.¹⁴ V období socializmu v druhej polovici 20. storočia nebol v Československu prakticky žiadnemu modernému umeniu zo západu poskytovaný priestor pre rozvoj a bolo skôr považované za negatívny import. Preto sa aj v tanci moderné tendencie prejavovali a rozvíjali len ťažko, neoficiálne, v amatérskej oblasti, na základe osobnej snahy jednotlivcov.

Veľmi výraznou a v kontexte vlastne prekvapivou udalosťou preto bola návšteva tanečníka Mercea Cunninghama, hudobného skladateľa Johna Cagea a výtvarníka Roberta Rauschenberga v roku 1964 v Prahe a Ostrave. Cunningham a spol. sa v Československu zastavili v rámci svojho svetového turné a vystúpili vo vtedajšom Parku kultúry a oddechu Julia Fučíka (dnešná Stromovka) a na besede v pražskom Divadle hudby. Na druhý deň odleteli do Ostravy, kde vystúpili v budove Divadla Zdeňka Nejedlého, dnešnom Divadle Antonína Dvořáka. Avantgardné vystúpenie týchto amerických umelcov z Dance Company malo veľký dopad a silne inšpirovalo zainteresovaných tvorcov tanečného umenia u nás. Laickým publikom však bolo prijaté pomerne vlažne, keďže na predstavenie tohto typu evidentne nebolo pripravené.

„Merce Cunningham Dance Company [...] vystupovala v Československu téměř v utajení. Jejich jména nebyla záměrně prezentována ani na plakátech k dané akci. Tyto koncerty znamenaly v komunistickém Československu 60. let naprosté zjevení a poskytly tak první setkání s tvorbou „svobodného“ světa. Mnozí čeští umělci, kteří v mladém věku koncert navštívili, dodnes intenzivně vzpomínají na to, jaké dojmy a pocity v nich toto zvláštní setkání zanechalo a jak osudové pro jejich tvůrčí směr a vývoj bylo. Před padesáti lety tato vystoupení znamenala první živé setkání s nejnovějšími proudy soudobého performativního umění v tehdejší Československu.“¹⁵

¹⁴ GREMLICOVÁ, Dorota. Moderní tanec. In NÁVRATOVÁ, Jana, VAŠEK, Roman. *Tanec v České Republice*. 1. vyd. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2010, s. 24–27. ISBN 978-80-7008-241-6.

¹⁵ KLÉZLOVÁ, Martina, PALÁČKOVÁ, Eva, KONCZYNA, Kristýna. *Merce Cunningham, John Cage, Robert Rauschenberg: Praha 1964 - Ostrava 2014*. 1. vyd. Ostrava: Národní divadlo moravskoslezské, 2014, s. 29. ISBN 978-80-87650-55-4.

Medzivojnová moderna bola v tomto období zatlačená do akejsi poloilegality a niesla sa v znamení názorovej rezistencie k vládnucemu estetickému prúdu.¹⁶ Pri snahe definovať začiatok moderného tanca na Slovensku sa musíme posunúť do 70-tych rokov dvadsiateho storočia, kedy sa začali prejavovať moderné trendy a vznikli prvé súbory zaoberajúce sa týmto druhom umenia. Jednalo sa väčšinou o amatérske zoskupenia. Prvým z nich bolo Experimentálne štúdio moderných foriem tanca, ktoré vzniklo v roku 1971, podporené Osvetovým ústavom v Bratislave. Medzi najvýraznejšie osobnosti pôsobiace v tomto súbore patria Elena Záhoráková–Molnárová a Juraj Šidelský, ako aj hosťujúci pedagógovia z Prahy Ivana Kubicová a Jan Hartmann. Umelecké názory členov sa však začali diferencovať, čo malo za následok koniec súboru už v roku 1975 a vznik nových zoskupení. Priamym nástupcom Experimentálneho štúdia bol súbor Alfa, vedený Elenou Záhorákovou–Molnárovou a súbor Reflex po vedením Juraja Šidelského.

V roku 1975 vznikol v Bratislave Súbor moderného tanca Bralen, ktorý ako jediný zo zoskupení vzniknutých v tomto období stále existuje – dnes ako Tanečné divadlo Bralen. Jeho zakladateľmi boli Peter Hrozienčík, Dagmar Kováčiková–Puobišová a Oľga Potfajová –Letenajová. Začiatky súboru sú taktiež spojené aj so spoluprácou s už spomínanými českými umelcami Ivanou Kubicovou a Janom Hartmannom, ktorí absolvovali štúdium na London School of Contemporary Dance. Súbor svoju prvú samostatnú produkciu uviedol v septembri roku 1983 na Novej scéne v Bratislave – program pod názvom *Nálady*.¹⁷ V tanečnom prejave dominoval jazzový tanec a techniky Marthy Graham a José Limóna, neskôr aj techniky Horton a Cunningham. Pôvodne amatérske teleso ako profesionálna scéna funguje od roku 1997 – kedy bola uvedená prvá profesionálna premiéra inscenácie *Búrka*.

1.4. Vývoj v 90-tych rokoch

1.4.1. Súbory a inštitucionálne zázemie

Napriek tomu, že už v 70-tych rokoch sa prejavili prvé snahy rozvíjať moderný tanec na Slovensku, priestor na jeho plnohodnotný rozvoj sa vytvoril až po páde

¹⁶ GREMLICOVÁ, Dorota. Moderní tanec. In NÁVRATOVÁ, Jana, VAŠEK, Roman. *Tanec v České Republice*. 1. vyd. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2010, s. 24–27. ISBN 978-80-7008-241-6.

¹⁷ Predstavenia a podujatia Bralenu v roku 1983. Dostupné z WWW: <http://www.tdbralen.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=102>.

socializmu, keď sa mohli plnohodnotne zhodnotiť a prejavíť moderné trendy a vplyvy zo zahraničia. V 90-tych rokoch sa začal tanec profesionalizovať a vznikali mnohé súbory a telesá, z ktorých viaceré fungujú dodnes. Tanec takisto získal aj zázemie v oblasti vzdelávania umelcov: v roku 1991 vznikol na Vysokej škole múzických umení odbor Pedagogika moderného tanca, alebo Tanečný odbor na Konzervatóriu v Banskej Bystrici v roku 1994.¹⁸ Práve zo študentov VŠMU sa vytvorilo prvé nezávislé profesionálne teleso A dato, ktoré v roku 1990 uviedlo prvú profesionálnu slovenskú produkciu. Cieľom súboru pod vedením Marty Polákovovej bolo rozvíjať progresívne prístupy k tvorbe súčasného tanca.¹⁹ Veľký vplyv na tvorbu A dato mala spolupráca so zahraničnými choreografmi ako napr. Matthew Hawkins, Jodi Kaplan, Pauline de Groot a.i. Styky so zahraničím uplatnili taktiež v účasti na európskom stretnutí choreografov a tanečníkov SKITE v Lisabone v roku 1994, kde súbor prezentoval svoju tvorbu.

Čo sa týka spolupráce so zahraničím, dôležitú úlohu v tomto období zohral aj projekt na pôde VŠMU Ateliér pohybu Dvorana, iniciovaný Milanom Kozánkom, Zuzanou Kozánkovou a Annou Sedlačkovou. Projekt mal za cieľ vytvoriť platformu pre profesionálnych tvorcov, tanečníkov a študentov, podporovať rozvoj súčasného tanca a jeho profesionalizáciu a taktiež hľadať nové tvorivé a pedagogické postupy. Stretnutia pod názvom Ateliér pohybu Dvorana organizovali absolventi a študenti súčasného tanca na VŠMU, pričom ich súčasťou boli rôzne predstavenia, semináre, diskusie či tvorivé dielne.²⁰ Výraznou črtou projektu bolo aj spojenie a spolupráca s inými druhmi umenia, vzhľadom na to, že projektu sa zúčastňovali aj študenti bábkoherecva, herecva a hudby.

Ďalším z telies vzniknutých v 90-tych rokoch boli Skupina súčasného tanca, vedená Zuzanou Hájkovou, ktorá bola počiatočným bodom väčšiny tanečníkov a choreografov v tomto období. Neskôr vznikla tanečná spoločnosť Artyci vedená manželmi Kozánkovcami. V roku 1997 začali fungovať ďalšie dva profesionálne súbory – Bratislavské Divadlo tanca pod vedením Jána Ďurovčíka a po tom ako sa Zuzana Hájková presunula z Bratislavy do Banskej Bystrice aj Štúdio tanca. Okrem

¹⁸ BARTKO, Emil T. *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2011, s. 55. ISBN 978-80-89369-40-9.

¹⁹ Dostupné z: <<http://www.htf.vsmu.sk/people.php?id=polakova>>.

²⁰ SME. 1998. *Ateliér pohybu Dvorana privíta hostí z Holandska*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.sme.sk/c/2147232/atelier-pohybu-dvorana-privita-hosti-z-holandska.html>>.

týchto vznikli ďalšie nezávislé zoskupenia: AS Project, Tangere Dance Company, DuWadance, Tanečné divadlo Anternatív, Dajv a.i.²¹

1.4.2. Asociácia súčasného tanca

Rýchly vývoj súčasného tanca v 90-tych rokoch vyústil do dôležitého počínu – založenia Asociácie súčasného tanca v roku 1996. Bola založená tanečníkmi, choreografmi a študentmi ako mimovládna organizácia pôsobiaca v oblasti súčasného tanca, pohybového divadla a performing arts.²²

„Cieľom tohto zoskupenia bolo vytvoriť profesionálne podmienky na rozvoj súčasného tanca, propagovať a prezentovať slovenský súčasný tanec doma i vo svete, organizovať workshopy s domácimi a zahraničnými pedagógmi, festivaly a projekty a predstavenia súčasného tanca v rámci Slovenska i zahraničia.“²³

Prvou riaditeľkou bola Miroslava Kovářová, ostatnými členmi boli napríklad Marta Poláková, Milan Kozánek, Zuzana Kozánková, Petra Fornayová, Eva Gajdošová, a.i. Asociácia súčasného tanca existuje a funguje dodnes, jej súčasnou riaditeľkou je Petra Fornayová a medzi jej hlavné aktivity patrí organizácia festivalu Nu Dance Fest (od roku 2006). Asociácia sa taktiež zameriava aj na inštitucionálny rozvoj, tým, že sa snaží umeleckým kolektívom aj jednotlivcom pomáhať a podporovať ich aktivity prostredníctvom podpory v oblasti technickej, odbornej a administratívnej ako aj zabezpečovaním priestorov a technického vybavenia.²⁴ Napriek tomu, že hlavným projektom a snahou Asociácie je už od jej počiatku nájdenie alebo vytvorenie kamenného priestoru umelecky aj technicky vyhovujúcemu súčasnému tancu – *priestoru, kde by mali profesionáli podmienky na tvorbu produkcií a kde by širšia verejnosť súčasný tanec spoznávala, čím by rástlo jej povedomie a porozumenie pre tento žáner*²⁵, doteraz sa jej to nepodarilo a je nutné konštatovať, že slovenskému súčasnému tancu ako takému domovský priestor naďalej chýba.

²¹ GAJDOŠOVÁ, Eva. *Súčasný tanec / Contemporary Dance / Made in Slovakia*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2013, s. 8. ISBN 978-80-89369-60-7.

²² Asociácia súčasného tanca. *O nás*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.sucasnytanec.sk/o-nas/>> .

²³ BARTKO, Emil T. *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2011, s. 55. ISBN 978-80-89369-40-9.

²⁴ GAJDOŠOVÁ, Eva. *Súčasný tanec / Contemporary Dance / Made in Slovakia*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2013, s. 140. ISBN 978-80-89369-60-7.

²⁵ POLÁKOVÁ, Marta. Nečakáme na zázrak. Zbierame sily. *Salto* 4, 2006, č. 1. s. 1–4. ISSN 1336-3182.

2. Stav a podmienky súčasného tanca dnes

Podmienky pre rozvoj súčasného tanečného umenia na Slovensku nie sú ideálne. Situácia vyplýva pravdepodobne z celkového stavu kultúry a umenia v krajine, ale aj z toho, že súčasný tanec stále bojuje o uznanie širokej verejnosti a Ministerstva kultúry a buduje si svoju tradíciu. Podľa Petry Fornayovej a jej hodnotenia stavu tanečnej scény na Slovensku v rozhovore pre Tanečnú zónu, sú dvoma najväčšími problémami odchádzanie slovenských tanečníkov do zahraničia a neexistencia priestoru, ktorý by bol venovaný výhradne súčasnému tancu.²⁶ Napriek tomu, že Asociácia súčasného tanca má ambíciu tento priestor vytvoriť, doposiaľ sa to nepodarilo. Problém väčšinou spočíva v nedostatočnej technickej vybavenosti priestorov pre tanec. Najbližšie k vhodným podmienkam má asi bratislavský A4 – Priestor súčasnej kultúry, aj keď to nie je typický priestor pre tanečné produkcie a má skôr klubové rozmery. V minulosti sa najideálnejším zdalo byť divadlo Aréna v Bratislave, kde sa v sezóne 2001/2002 Asociácia pokúsila vytvoriť základňu súčasného tanca v projekte Tanec v Aréne. Ten ale zanikol po nástupe nového riaditeľa divadla Juraja Kukuru, ktorý projekt zrušil. V roku 2007 bol vybudovaný dom T&D, v ktorom sídli združenie elledanse, ale slovami M. Polákovej²⁷ ide o *alternatívny priestor na veľmi alternatívnom mieste*.²⁸ Súčasný tanec dostáva priestor aj v Slovenskom národnom divadle, v rámci rôznych projektov, ktoré však vznikajú a zanikajú, väčšinou na základe personálnych zmien alebo financovania.²⁹ Dá sa povedať, že slovenský súčasný tanec funguje vo viacerých priestoroch a miestach, centrálnu základňu, ktorá by figurovala v povedomí publika však nemá; jediným kamenným divadlom je Štúdio tanca v Banskej Bystrici.

²⁶ BOHUTÍNSKÁ, Jana. Slovensko je v oblasti súčasného tance v larválnom stádiu. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 6–8. ISSN 1213-3450.

²⁷ POLÁKOVÁ, Marta. Slovenský súčasný tanec – opäť krok vpred?. *Tanec* 1, 2014, č. 1–2. s. 19–21. ISSN 1339 – 7699.

²⁸ Dom T&D sídli v bývalom bitúnku vedľa mestského trhoviska na Miletičovej ulici v Bratislave.

²⁹ V sezóne 2011/2012 sa konali tzv. Pondelky súčasného tanca, v sezóne 2013/2014 bol iniciovaný projekt Koren(i)e slovenského súčasného tanca, neskôr boli dokonca vytvorené projekty spájajúce Balet SND a súčasný tanec, ako napríklad inscenácia Shakespearovej Búrky, ktorá ale vyznela mierne rozpačito. Zrejme preto, že dielu chýbal autentický princíp typicky využívaný v súčasnom tanci – že aj samotní tanečníci sa podieľajú na tvorbe choreografie – na ktorý klasickí tanečníci neboli zvyknutí.

Typickým znakom pre slovenské prostredie je určitá neustála diskontinuita. Všadeprítomný je jav, že projekty vznikajú z nadšenia umelcov a zainteresovaných osôb, určitú krátku dobu trvajú, alebo skôr prežívajú a potom na základe nedostatočných financií alebo nezájmu vyššie postavených mecenášov zanikajú. Tvorcovia sú demotivovaní a znechutení a podľa ich vlastných slov práve tu pravdepodobne pramení jeden z dôvodov masívneho odlivu slovenských tanečníkov a choreografov do zahraničia. Ďalšie projekty súčasného tanca teda vznikajú iba z neutíchajúceho, po čase znovu nájdeného nadšenia pre umenie samotné. Slovenský súčasný tanec je teda odkázaný na úzku skupinu tvorcov, ich chuť hľadať a umelecky sa realizovať a začínať znovu a znovu od začiatku.

Ďalším z problémov, ktorým tanečná scéna čelí, je nezáujem a slabá podpora z Ministerstva kultúry SR. Slovom P. Fornayovej, *ľudia na Ministerstve kultúry ani nevedia, čo je to súčasné umenie*.³⁰ Jedinou štátom dotovanou inštitúciou je Divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici. Ostatné súbory a projekty musia bojovať o prežitie na základe grantov a súkromných zdrojov. Tu súčasný tanec naráža na problém, že je stále zaraďovaný pod pojem divadlo a nie je mu vyhradená samostatná oblasť pre financovanie. Takisto sa znovu prejavuje fenomén uprednostňovania tradičných foriem umenia, ako je napr. ľudový tanec.

„Súčasný tanec sa na začiatku 90. rokov 20. storočia zrejme vyvíjal vo vzťahu ku slovenskej oficiálnej kultúrnej scéne príliš nezávisle, mimo divadelné priestory, príliš rýchlo a suverénne dokázal nadviazať kontakt so zahraničím, či už v podobe odbornej spolupráce alebo financovania. Po určitej dobe však záujem zahraničia klesol a napriek tomu, že nastal čas budovania potrebných základní alebo centier pre podporu súčasného tanca, jeho hlavní nositelia sa zrazu museli konfrontovať s nezaujmom a nedôverou zo strany kultúrnej moci a čiastočne aj obecnstva. Súčasne prudko začala aj komercializácia kultúry, ktorá koncom 90. rokov prenikla aj do politiky ministerstva kultúry, kvôli čomu sa prestalo investovať do vecí, ktoré mali nádyh exkluzivity alebo okrajovosti. Tejto nálepky sa tanec od začiatku 90. rokov až do dneška nevie zbaviť.“³¹

³⁰ BOHUTÍNSKÁ, Jana. Slovensko je v oblasti súčasného tanca v larválnom štádiu. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 6–8. ISSN 1213-3450.

³¹ BOHUTÍNSKÁ, Jana. Tanečníci a sokoli sťahovaví jsou na Slovensku ohrožené druhy. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 9–10. ISSN 1213-3450.

V 90. rokoch sa moderný tanec na Slovensku prudko rozvíjal vďaka nadšeniu a odhodlaniu študentov a amatérskych umelcov. Z vlastného záujmu o tanec nezávisle organizovali podujatia a predstavenia a zúčastňovali sa zahraničných workshopov. Takisto sa snažili dostať do povedomia tvorcov zo zahraničia, ktorí postupne sami začali na rozvoj tanca na Slovensku prispievať. Keď však neskôr prišlo na rad domáce zázemie a podpora mecenášov a Ministerstva kultúry na slovenskej pôde, súčasný tanec sa dostal do akéhosi začarovaného kruhu, v ktorom sa točí dodnes.

2.1. Festivaly

Napriek všetkým negatívnym elementom spomenutých v predchádzajúcej časti, majú veľký význam pre rozvoj scény tanečné festivaly. Predstavujú platformu pre komplexné uvádzanie slovenských aj zahraničných tvorcov, takisto priestor pre reflexiu a výmenu názorov a hlavne príležitosť na stretnutie širokej verejnosti so súčasným tancom. Na Slovensku sa konajú tri festivaly zamerané na tanec: Bratislava v pohybe, Nu Dance Fest a Dni tanca pre vás. V Žiline je organizovaný festival KioSK, ktorý je zameraný na netradičné divadlo a performatívne umenie. Slovenský tanec dostáva špeciálny priestor aj v Českej Republike na festivale Hybaj ho! Festivaly taktiež výrazne prispievajú k úrovni kultúrneho diania v krajine.

2.1.1. Bratislava v pohybe

Medzinárodný festival súčasného tanca Bratislava v pohybe vznikol v roku 1997 pod záštitou Asociácie súčasného tanca ako jej prvá a najvýznamnejšia aktivita. Jeho názov je odvodený od festivalu Bratislava en mouvement, ktorý sa v konával z iniciatívy Francúzskeho inštitútu so sídlom v Bratislave. Študenti a amatéri sa neskôr rozhodli ho obnoviť v slovenskej verzii, s finančnou podporou francúzskej strany. V súčasnosti ho od roku 2000 organizuje samostatné občianske združenie Asociácia Bratislava v pohybe a jeho riaditeľkou je Miroslava Kovářová. Snahou združenia je zabezpečovať projektom profesionálny management, organizovať pedagogické aktivity, vytvárať informačnú databázu a podporovať medzinárodnú spoluprácu. Festival vznikol s cieľom ponúkať kvalitné slovenské aj zahraničné produkcie popredných tvorcov súčasného tanca. Jednou z jeho hlavných úloh je konfrontovať domácu tvorbu so zahraničnou a poskytovať tak slovenským tvorcom

možnosť reflexie výsledkov svojej práce v porovnaní s umelcami zo sveta. Festival svojou existenciou výrazne posunul rozvoj súčasného tanca na Slovensku. Jeho význam spočíva hlavne v tom, že pomohol vytvoriť pre súčasný tanec potrebné zázemie – udalosť, kde sa stretávajú tvorcovia z celého Slovenska a mnohých iných krajín, vybudoval si tradíciu a získal si stabilné publikum (aj keď stále relatívne malé), ktoré súčasný tanec na Slovensku podporuje. Počas sedemnástich ročníkov sa uskutočnilo takmer dvesto predstavení v hlavnom programe, umelcov z viac ako dvadsiatich krajín sveta.

Významnou činnosťou Asociácie Bratislava v pohybe sú aj sprievodné akcie. Popri hlavnom programe festivalu samostatne prebiehajú workshopy, prednášky, koprodukované tanečné a multimediálne projekty a konferencie. V roku 2004 bol v spolupráci s viedenským TanzQuartier organizovaný projekt Borders, v roku 2006 konferencia Laban pre 21. storočie spolu s Laban/Bartenieff Institute of Movement Studies, v roku 2007 sa konal projekt Tanec pod pyramídou so Slovenským rozhlasom. V roku 2009 sa na uskutočnil meeting medzinárodnej siete scénického umenia IETM (Informal European Theatre Meeting) prvý krát na Slovensku a pri tejto príležitosti Asociácia organizovala špeciálny Festival slovenského divadla a tanca.³² Festival Bratislava v pohybe uznáva európska tanečná komunita a má mnoho partnerských inštitúcií v Európe aj Amerike.

2.1.2. Dni tanca pre vás

Divadlo štúdio tanca od roku 2002 organizuje festival pôvodne pod názvom Štyri (+1) dni tanca pre vás. Nadviazal na tri ročníky festivalu Tanec dnes, ktorý sa konal na pôde Konzervatória Jána Levoslava Bellu v Banskej Bystrici od roku 1996. Hlavným zameraním festivalu boli aktuálne domáce produkcie a koprodukcie v oblasti súčasného tanca, dával priestor aj slovenským tvorcom žijúcim v zahraničí. Posledný ročník sa konal v roku 2013, odkedy sa festival zmenil na bienále s názvom Dni tanca pre vás. Zmenil sa takisto dramaturgicky – jeho program uvádza taktiež medzinárodné tanečné produkcie. *„Hlavnou myšlienkou festivalu je podnecovať tvorcov, inšpirovať návštevníkov, prezentovať rozmanitosť žánru a takto prispievať k popularizácii súčasného tanca smerom k širokej*

³² Asociácia Bratislava v pohybe. 2009. *IETM*. [online]. [cit. 5. 4. 2015] Dostupné z WWW: <<http://www.abp.sk/page16/page16.html>>.

verejnosti.³³ Jeho zámerom je spájať stálu scénu s alternatívnymi a netradičnými formami a tak ponúkať divákovi žánrovú rozmanitosť. Kultúrne dianie na Slovensku obohacuje o nekomerčnú produkciu a predstavuje dôležitý priestor pre súčasný tanec mimo Bratislavy.

Súčasťou festivalu je sekcia Tvorivá zóna - prezentácia mladého súčasného umenia v širšom žánrovom zábere. Popri hlavnom programe sa konajú sprievodné akcie ako diskusie s tvorcami o súčasnom tanci a umení, workshopy pod vedením renomovaných tanečných lektorov určené hlavne študentom konzervatórií, premietanie tanečných filmov a možnosť návštevy Konzervatória Jána Levoslava Bellu pre verejnosť. Keďže festival sa bude konať každé dva roky, v roku 2014 sa konala iba vzdelávacia časť samostatne – pod názvom Tvorivé dni pre vás.³⁴

2.1.3. Nu Dance Fest

Nu Dance Fest – Medzinárodný festival súčasného tanca a pohybového divadla vznikol v roku 2006 pod záštitou Asociácie súčasného tanca, s cieľom pokračovať v jej snahe vytvoriť platformu pre slovenský tanec. Jeho riaditeľkou je Petra Fornayová a koná sa v Priestore pre súčasné umenie A4 v Bratislave. Pôvodne dával najväčší priestor domácej produkcii, neskôr sa dramaturgicky rozšíril aj o tvorbu zo zahraničia, sála je však prioritne zameraný na tvorbu slovenských choreografov. Cieľom festivalu je prezentovať nekonvenčné diela, medzižánrové predstavenia, a nové netradičné umelecké postupy.³⁵ Taktiež sa snaží podporovať a iniciovať vznik nových projektov i s presahom do iných žánrov a uvádzať čo najviac premiér domácich tvorcov. Hlavný program je doplnený projekciami tanečných filmov, prednáškami, diskusiami, koncertmi a tanečnými improvizáciami.

Na Nu Dance Fest nadväzuje pridružený súťažný festival tanečných filmov Nu Video Dance. Prezentujú sa na ňom slovenské a české väčšinou krátkometrážne tanečné snímky. Jeho zámerom je propagovať tento žáner medzi širokou

³³ Divadlo Štúdio tanca. 2014. *Festival*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.studiotanca.sk/festivaly.html>>.

³⁴ Divadlo Štúdio tanca. 2014. *Tvorivé dni pre vás*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.studiotanca.sk/index.php?page=aktualne&new=169>>.

³⁵ Nu Dance Fest. *O Nu Dance Fest*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.nudancefest.sk/>>.

verejnou a poskytovať tvorcom motiváciu a možnosť konfrontácie a spätnej väzby. Festival má ambíciu sa v budúcnosti rozšíriť aj o zahraničné produkcie.

2.1.4. KioSK

KioSK je festival, ktorý sa snaží prezentovať inovatívne diela súčasnej tanečnej tvorby, takisto prezentuje aj tvorbu slovenských umelcov pôsobiacich v zahraničí. Predstavuje divadelné aj tanečné produkcie nezávislej scény. Dramaturgicky je zameraný na umenie, ktoré experimentuje a hľadá netradičné formy vyjadrenia a jeho ambíciou je spájať súčasný tanec, divadlo a performatívne umenie.³⁶ Festivalu primárne nejde iba o prezentáciu vysokej kvality, ale skôr o autenticnosť a netypickosť okrajových foriem a o umelcov s vlastným špecifickým názorom. „*KioSK je teda primárne priestor pre experiment, umelecký risk, žánrový presah, provokáciu, pričom však nezľavujeme z kvalitatívnych kritérií.*“³⁷ Jeho vznik pôvodne inicioval Divadelný ústav, v súčasnosti sa od roku 2008 koná po záštitou Stanice Žilina-Záriečie. Festival má v žilinskom regióne význam podujatia, ktoré oslovuje hlavne náročnejších divákov, snaží sa obohatovať, inšpirovať a podnecovať diskusiu. Festival podľa svojho motta *ponúka dobrodružstvo spoločného hľadania „iného“ divadla.*³⁸

2.1.5. Hybaj ho!

Festival Hybaj ho! je prehliadkou súčasného slovenského tanca, ktorý sa koná od roku 2007 v Prahe, iniciovaný performerkou Luciou Kašiarovou. Do českého prostredia prináša to najzaujímavejšie z aktuálnej tanečnej tvorby na Slovensku, ako aj slovenských tvorcov žijúcich v zahraničí.³⁹ Jeho organizátorom je občianske združenie Altart, predstavenia a sprievodný program sa uskutočňujú v priestoroch Studia Alta, divadla Ponec a divadla Archa. Zámerom festivalu je poukázať na najvýraznejšie práce slovenských umelcov a zviditeľniť ich v českom kontexte a podporovať medzinárodnú spoluprácu. Niektoré predstavenia sa konajú na Slovensku, v rámci spolupráce s ostatnými festivalmi. Festival ponúka tiež

³⁶ GAJDOŠOVÁ, Eva. *Súčasný tanec / Contemporary Dance / Made in Slovakia*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2013, s. 176. ISBN 978-80-89369-60-7.

³⁷ KioSK. 2015. *Festival*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.kioskfestival.sk/festival/>>.

³⁸ Ibid.

³⁹ GAJDOŠOVÁ, Eva. *Súčasný tanec / Contemporary Dance / Made in Slovakia*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2013, s. 175. ISBN 978-80-89369-60-7.

sprievodný program hlavne v podobe filmových projekcii, ale aj diskusií, workshopov, alebo slovenskej hostiny.⁴⁰

2.2. Publikačné zázemie

Ako som už spomínala, súčasný tanec stále na Slovensku nemá v širokej verejnosti takú podporu, uznanie a prijatie, aké má v iných krajinách a akú by potreboval pre svoj plný rozvoj. Aby ale povedomie verejnosti bolo posilnené, je potrebná kritická reflexia a popularizácia tanca v tlači a v médiách. Keďže kultúra ako taká nemá v slovenských médiách veľa priestoru, dianie na tanečnej scéne k verejnosti preniká pomerne ťažko.

2.2.1. Televízia a internet

Čo sa týka televízie, neexistuje na Slovensku program venovaný špeciálne kultúre, ako je tomu v Českej Republike v prípade ČT Art. Dvojka verejnoprávnej RTVS, však, prakticky ako jediná, okrem iného (športu, detských programov, vysielania pre národnostné menšiny atď.) poskytuje aktuálne informácie zo sveta kultúry a dokumentárne filmy na túto tému. Jeden krát za týždeň vysiela krátku kultúrnu panorámu *Artspektrum*, avšak len v neskorých nočných hodinách a polhodinový kultúrny magazín *Umenie*, ktorý je ale zakaždým venovaný inej téme a teda sa tancu venuje len občas. Tieto dva programy sú všetko, čo sa môže divák v televízii o tanci vidieť. Viac sa dá dozvedieť na internete. Existuje jeden portál, ktorý sa venuje výhradne tancu: *dancelife.sk – Aktuálne o tanci*. Píše o všetkých podobách tanečného umenia – o ľudovom, klasickom aj súčasnom. Prináša recenzie a články, ale aj kalendár podujatí a workshopov. Ďalším zdrojom sú stránky Divadelného ústavu *theatre.sk* – ktoré sa zaoberajú divadlom všeobecne. Výhodou je, že prinášajú prehľadný zoznam všetkých divadelných scén na Slovensku, spolu so všetkými recenziami, ktoré na pôde Divadelného ústavu vyšli ku tvorbe týchto divadiel.

2.2.2. Tlač

V tlačených médiách je informovanie o umení na vyššej úrovni, no aj tu sa vyskytujú medzery. Všeobecné noviny prinášajú informácie o dianí v kultúre len sporadicky. V odborných kruhoch existujú periodiká o kultúre, ktoré sa tancu

⁴⁰ Dancelife.sk. 2014. *Hybaj ho! 2014*. [online]. [cit. 5. 4. 2015] Dostupné z WWW: <<http://dancelife.sk/events/hybaj-ho-2014>>.

venujú spolu s ostatnými druhmi umenia. Časopis, zameraný len na tanec sám vychádza v súčasnosti jeden. Na Slovensku je v určitom zmysle pri písaní o tanci problémom to, že je veľmi málo ľudí, ktorí o tanci píšu. Dá sa povedať, že typickým znakom pre slovenské prostredie je, že choreografi, tanečníci a kritici sú často tie isté osoby. Keďže kritici, ako ľudia nezávisle vykonávajúci iba túto činnosť prakticky neexistujú (alebo vo veľmi nízkom počte), musia kritickú reflexiu tanca poskytovať samotní tvorcovia. Vzniká tým teda začarovaný kruh, v ktorom sa navzájom hodnotia, popisujú, definujú a konfrontujú kolegovia, prípadne najbližší konkurenti. Slovenská tanečná komunita je pomerne úzka a uzavretá a musí si prakticky vystačiť so stále rovnakými ľuďmi, ktorí statočne vykonávajú všetky pozície potrebné pre rozvoj tanečného umenia v krajine – od samotnej tvorby, cez organizáciu podujatí a management, až po publicistiku a popularizáciu tanca. Z toho vyplývajú často sa vyskytujúce situácie, ako rozhovor vedený medzi dvoma redaktorkami jedného periodika o diele jednej z nich, alebo recenzia tvorby jedného redaktora napísaná kolegom. „*Jasné je, že scéna tanečnej reflexie na Slovensku je veľmi úzka a plytká, možno aj zastavaná mnohými mohutnými stĺpmi, ktoré bránia vo výhľade. Zato sú jej aktéri silne prepletení a stmelení.*“⁴¹ Cieľovou skupinou odborných periodík je odborná verejnosť a študenti umenia. Väčšinou sa ale snažia písať štýlom pochopiteľným aj pre laika, paradoxne sa však medzi laikov málokedy dostanú. To však, myslím, vyplýva z celkového stavu kultúry na Slovensku a záujmu ľudí o ňu. Situáciu výstižne popísala Petra Fornayová v rozhovore pre Tanečnú zónu:

*„Ako keby širšia slovenská verejnosť nedokázala umenie vnímať ako platformu, na ktorej sa prezentujú názory. Stále ho berieme ako hrádky hŕstky ľudí. Ako keby široká verejnosť nemala schopnosť vnímať umenie, pretože ju to nikto nenaučil.“*⁴²

Z odborných periodík o kultúre je najznámejší asi časopis *Vlna*, ktorý má mimoriadne široký záber – reflektuje všetky oblasti umenia a prináša aj ukážky z literárnych diel, alebo celé texty. Tancu sú v ňom venované dve až tri strany. Divadelný časopis *KOD – Konkrétne o divadle* sa tancu venuje tiež len pomerne

⁴¹ NÁVRATOVÁ, Jana. Jak se (ne)píše o slovenském tanci. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 45–47. ISSN 1213-3450.

⁴² BOHUTÍNSKÁ, Jana. Slovensko je v oblasti současného tance v larválním stádiu. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 6–8. ISSN 1213-3450.

okrajovo a výberovo. Tanečné umenie teda po zániku časopisu *Salto* dostáva relevantný priestor už iba v jednom odbornom periodiku: *Tanci*.

2.2.3. Salto

Salto – časopis o pohybovom a alternatívnom divadle bol dlhú dobu jediným slovenským periodikom špecializovaným na tanec. Vychádzal od roku 2002 štyrikrát do roka, v súčasnosti už nevychádza. Je ťažké dopátrať sa k informáciám o ňom, ako aj k dôvodom a presnom čase jeho zániku. Čo sa týka starších čísel, časopis obsahuje rozhovory s tvorcami, štúdie, recenzie tanečných diel a reflektuje aktuálne udalosti na tanečnej scéne. Vždy venuje veľkú pozornosť festivalom – hlavne Bratislave v pohybe a priebeh celého festivalu kriticky hodnotí a informuje o uvedených produkciách. Mnohé články sú preložené do angličtiny. Neskôr sa jednotlivé čísla stali tematicky zameranými na určitú oblasť, ako napríklad dramaturgia, tanec vo filme, vzdelávanie a pod.

Šéfredaktorkou časopisu bola Eva Gajdošová, ďalšími členmi redakcie boli Dáša Čiripová, Lucia Gallíková a Marta Poláková, v spolupráci s viacerými inými osobnosťami pôsobiacimi v oblasti tanca a pohybového divadla. Salto má čiernobielu grafiku a formát menší ako A4. Články sú písané zrozumiteľnou popularizačnou formou, aby upúťali široké spektrum čitateľov, udržiujú si ale svoju odbornú úroveň. Vydávalo ho súkromné vydavateľstvo N. M. Code s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR.

2.2.4. Tanec

Časopis Tanec je v určitom zmysle staro–nové periodikum o slovenskom tanci. Vychádzal v druhej polovici 90-tych rokov ako prvý časopis venovaný profesionálnemu tancu vo všetkých žánroch. Neskôr zanikol a v súčasnosti začal vychádzať znovu, aby vytvoril zjednotenú platformu pre všetkých tvorcov a ľudí, ktorí sa tanečnému umeniu venujú a píšu o ňom. Časopis sa venuje nie len súčasnému tancu, ale aj klasickému, hip-hopu, či tancu v histórii. Obsahuje rozhovory, recenzie, štúdie, články o histórii, o aktuálnych podujatiach, ako aj články o zdravom životnom štýle a čínskej medicíne. Na konci vydania sa nachádza *infoservis*, ktorý je prehľadom aktuálneho programu tanečných scén, festivalov a workshopov. Šéfredaktorka Lucia Holinová v editoriáli prvého čísla píše, že *zámerom časopisu je nie len obohatiť odbornú verejnosť, ale zároveň byť*

*zrozumiteľným a inšpiratívnym pre každého, koho zaujíma tanec.*⁴³ Zvyšok redakcie tvoria Eva Gajdošová, Marta Poláková, Marek Godovič a Zuzana Vasičáková Očenášová. Časopis vydáva vydavateľstvo Verbunk, takisto vychádza s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR. Vychádza štyri krát ročne. Má farebnú grafiku, s výrazným podielom obrazového materiálu, je vytlačený na kriedovom papieri vo formáte A4.

Keďže časopis *Tanec* obnovil svoju tradíciu a zaplnil časť prázdneho miesta v reflexii tanečného umenia na Slovensku, predstavuje určitú nádej do budúcnosti. Má potenciál vytvoriť priestor, kde sa bude rozvíjať kritická reflexia tanca a vytvoriť chýbajúcu dokumentáciu aktuálneho diania.

⁴³ HOLINOVÁ, Lucia. Editoriál. *Tanec* 1, 2014, č. 1–2. s. 5. ISSN 1339 – 7699.

3. Divadlo Štúdio tanca

3.1. Kontext slovenských tanečných scén

Ako som už načrtla v predchádzajúcich kapitolách, slovenský súčasný tanec bojuje s mnohými problémami hlavne materiálneho zabezpečenia (ako chýbajúce priestory, technika, financie), no na druhej strane má aj svoje umelecké a vyjadrovacie špecifiká a neporaziteľnú životaschopnosť a potenciál. Tieto faktory ho robia výnimočným a vďaka nim dokáže stále prežiť v relatívne nehostinnom prostredí slovenskej kultúry. Možno práve určité detské nadšenie, s ktorým je tanec u nás tvorený, neutíchajúca vytrvalosť domácich umelcov a vášeň pre pohyb typická a stále viditeľná v slovenskom národe ho robia tvarovateľným a perspektívnym. Tým, že stále hľadá svoju podobu a vyvíja sa, buduje svoju tradíciu a vychováva si publikum je práve tunajšia tanečná scéna progresívna. Neustále prijíma nové podnety, ukazuje svoju originalitu a preto jej nehrozí skostnatenosť. Napriek tomu, alebo možno práve preto, že súčasné tanečné umenie nemá na Slovensku centralizovanú základňu, je bohaté na rozmanitosť jednotlivých tvorcov a skupín. Udalosti v súčasnom tanci, roztrúsené po rôznych miestach Slovenska prispievajú aj k rozvoju kultúry v regiónoch a podporujú umelcov tvoriacich mimo Bratislavy - keďže tá je miestom, kde sa sústreďuje väčšina kultúry.

S týmto faktom súvisí aj rozmanitosť tanečných jazykov (ktorá je koniec koncov charakteristická pre contemporary dance všeobecne). Nedá sa povedať, že by na Slovensku v tanci panoval určitý jednotný typický štýl alebo poetika. Každý z tvorcov má svoj vlastný dialekt a hlavne uhol pohľadu na tanec. Debris Company v Bratislave sa zväčša zameriava na inscenovanie adaptácii klasických diel, ako napríklad Jamesa Joyca, Franca Kafku, Samuela Becketta či Alfreda Jarryho. Spracováva ich do podoby neverbálneho divadla s presahom do súčasného tanca. Divadlo elledanse svoju tvorbu prezentuje ako fyzické divadlo s typickým prelínaním viacerých druhov, žánrov a štýlov umenia – spája hlavne súčasný tanec, fyzické divadlo a hudbu. Labanov ateliér Bratislava a jeho hlavná iniciátorka Marta Poláková sa zaoberá výskumom pohybu ľudského tela, experimentom a hlavne tanečnou improvizáciou. Svoje produkcie vytvára na základe využitia Labanovej

analýzy pohybu. Taktiež organizuje vzdelávaciu činnosť a výskum vybraných ľudových tancov. Tanečná spoločnosť Artyci vedená manželmi Kozánkovcami sa na tanec pozerá optikou duchovného hľadania a východnej filozofie. A v neposlednom rade Divadlo Štúdio tanca dáva priestor slovenskej autorskej tvorbe a autentickým dielam. Vymenované súbory a tvorcovia najvýraznejšie reprezentujú odlišné prístupy k tancu, vyskytujúce sa na Slovensku.⁴⁴

Napriek tomu, že masívne odchádzanie tanečníkov a choreografov do zahraničia je prevažne vnímané ako negatívny element, v určitom zmysle dáva slovenskému tancu aj nový ďalší rozmer. Nie len v tanci a umení, ale v celkovom životnom štýle Slovákov je neustále prítomné opúšťanie rodnej krajiny. Komunity žijúce v hlavne v štátoch ako je Spojené kráľovstvo, Nemecko, Francúzsko alebo Rakúsko majú svoj určitý podiel na podobe slovenskej kultúry – napríklad aj v tom, keď sa ako hosťujúci umelci ukážu späť na Slovensku, no na strane druhej aj v tom, že do svojich zahraničných projektov vkladajú prvky slovenskej kultúry. Dá sa teda konštatovať, že komunita Slovákov tvoriacich v zahraničí predstavuje ďalšiu oblasť súčasného slovenského tanca a teda je na mieste zaradiť ich výčtu rozmanitosti a mnohotvárnosti tanečnej scény. Medzi najvýraznejšie telesá patria napríklad Les Slovaks pôsobiaci v Bruseli. Keďže scéne súčasného tanca na Slovensku panuje rozmanitosť, každý súbor alebo oblasť má svoje miesto v mozaike a plní určitú úlohu. O každom z nich by sa dalo diskutovať a študovať ich prácu.

Banskobystrické Divadlo Štúdio tanca v tomto kontexte predstavuje reprezentatívnu inštitúciu, ktorá už sedemnásť rokov pravidelne prináša súčasný tanec na slovenskú scénu. Aj po stránke materiálnej, aj po stránke umeleckej dokázalo vytvoriť stály a pevný priestor, s ktorým sa tanec spája a ktorý mu poskytuje strechu nad hlavou. Je profesionálnym divadlom, ktoré ako jediné má stálu finančnú podporu Ministerstva Kultúry SR a jeho zamestnanci sú jedinými tanečníkmi na Slovensku dostávajúcimi pravidelnú mzdu. Počas svojej existencie sa mu podarilo uskutočniť víziu a vybudovať vlastnú budovu kde sídli. Je najvýraznejším telesom tvoriacim projekty súčasného tanca a jeho riaditeľka Zuzana Hájková je veľmi výraznou a uznávanou umeleckou osobnosťou. Takisto čo sa týka percepcie súčasného tanca laickou verejnosťou, je to práve Štúdio tanca, s ktorým si ľudia tento pojem

⁴⁴ Kompletný zoznam telies pôsobiacich v súčasnom tanci na Slovensku uvádzam v prílohe č. 1.

asociujú. Táto scéna je tiež priestorom pre mnohých domácich tvorcov, keďže často dáva priestor hosťujúcim choreografom a rozmanitým projektom. Neoddeliteľnou súčasťou činnosti divadla je aj festival Dni tanca pre vás a celoročná pedagogická činnosť v podobe mnohých kurzov pre verejnosť vo všetkých vekových kategóriách. Preto si myslím, že Divadlo Štúdio tanca predstavuje reprezentačnú vzorku súčasného slovenského tanečného umenia v praxi.

3.2. Vznik a vývoj divadla

Počiatky a život Štúdia tanca sú neoddeliteľne spojené z jeho dominantnou vedúcou osobnosťou a umeleckou tvárou Zuzanou Hájkovou.⁴⁵ Hoci sama tvrdí, *to nie je moje divadlo, veľmi sa snažím, aby sa to už tak nebralo*,⁴⁶ jej individuálna osobnosť a neodbytnosť ťahala divadlo dopredu, k vzniku a neskoršiemu osamostatneniu. V Bratislave v 90. rokoch viedla Skupinu súčasného tanca a skupinu Auriga. Hájková *ale videla kamenné divadlo, budovu a v ňom súbor, nie zoskupenie, ktoré sa zvoláva na projekt*.⁴⁷ Korene Štúdia tanca treba ale hľadať v Štátnej opere v Banskej Bystrici, kde Hájková rok viedla baletný súbor. Po odchode z baletu mala v pláne vrátiť sa späť do Bratislavy, no zostala z iniciatívy riaditeľa banskobystrického konzervatória J. L. Bellu Tibora Sedlického. Ten bol presvedčený, že z absolventov tanečného odboru, ktorý Hájková sama založila, vzídu tanečníci pre niečo nové a perspektívne a mal by im byť poskytnutý priestor v novom telese. Následnému založeniu Štúdia tanca priala aj finančná situácia – opera práve mala v rozpočte sumu postačujúcu na samostatný tanečný súbor a tú Štúdiu tanca poskytla. V tomto období na základe rozhodnutí ministra kultúry Ivana Hudca vzniklo Stredoslovenské štátne divadlo, ktoré zlučovalo tri subjekty – Štátnu operu v Banskej Bystrici, Divadlo J. G. Tajovského vo Zvolene a Štúdio tanca v Banskej Bystrici (to bol jeho vtedajší oficiálny názov). Od 1. decembra 1997 teda

⁴⁵ Zuzana Ďuricová Hájková (1963) absolvovala štúdium choreografie na VŠMU v Bratislave a umeleckú stáž s Györskom balete. Ako pedagogička a choreografka pôsobila v tanečnom konzervatóriu v Bratislave. V tomto období viedla Súbor moderného tanca Auriga a Skupinu súčasného tanca. Spolupracovala s viacerými divadlami v Česku aj na Slovensku, od roku 1994 pôsobí v Banskej Bystrici. Najskôr tu pracovala ako umelecká šéfkba Baletu štátnej opery, neskôr ako vedúca a zakladateľka tanečného odboru na Konzervatóriu J. L. Bellu a napokon ako riaditeľka Divadla Štúdio tanca.

⁴⁶ ZAGORSKI, Katarína. 2013. *Videla som divadlo, nie projekt*. [online]. SME.sk [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://kultura.sme.sk/c/6971361/videla-som-divadlo-nie-projekt.html>>.

⁴⁷ Ibid.

začalo fungovať Štúdio tanca pod záštitou tejto inštitúcie. Jeho členmi sa stali absolventi konzervatória.

Čas na samostatnosť nastal ale už v roku 1999, keď bola spoločná inštitúcia novým ministrom Milanom Kňažkom zrušená. Túto situáciu Zuzana Hájková podľa vlastných slov využila k vzniku celkom samostatného subjektu, ideologicky aj ekonomicky⁴⁸. Od 1. júla začalo divadlo pôsobiť ako samostatné umelecké teleso s novým zriaďovateľom – Krajským úradom v Banskej Bystrici. Neskôr od roku 2002, kvôli reforme územnej správy a vytvoreniu Banskobystrickej župy sa jeho zriaďovateľom stal Banskobystrický samosprávny kraj.

3.2.1. Priestory

Divadlo zahájilo svoju činnosť uvedením prvej inscenácie *Sattó – Tanec vetra* 19. februára 1998 v priestoroch vtedajšieho Stredoslovenského divadla – resp. banskobystrickej opery. Svoje choreografie tu uvádzalo takmer dva roky, počas ktorých si zároveň pripravovalo svoje prvé priestory v Dome kultúry. Na scéne Komorného divadla Domu kultúry svoje prvé predstavenie divadlo uskutočnilo v decembri roku 1999. Spomínané priestory malo v prenájme – na účely umelecké, ale aj administratívne.

Svoju aktívnu snahu o získanie vlastných nezávislých priestorov zahájilo Štúdio tanca približne v roku 2002. Úspech sa nakoniec dostavil v roku 2008, keď bola divadlu poskytnutá budova bývalého Stredného odborného učilišťa v Banskej Bystrici a začala sa rekonštrukcia. Počas troch rokov rekonštrukčných prác divadlo prežívalo ťažké obdobie, keď viackrát dočasne stratilo priestory a presúvalo sa na rôzne miesta. Najprv sa sťahovalo z uzavretého Domu kultúry do ešte nezrekonštruovanej budovy bývalého učilišťa, kde sa hralo v telocvični, neskôr do budovy Gymnázia, kedy sa hralo v miestnom ARTKine. V tomto období boli na istý čas umelecký súbor a prevádzka divadla nútené pracovať osobitne a len veľmi ťažko sa podarilo existenciu a umeleckú činnosť divadla udržať. Po úspešnom dokončení rekonštrukcie budovy bolo v roku 2011 Štúdio tanca slávnostne otvorené

⁴⁸ ZAGORSKI, Katarína. 2013. *Videla som divadlo, nie projekt*. [online]. *SME.sk* [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://kultura.sme.sk/c/6971361/videla-som-divadlo-nie-projekt.html>>.

a začalo oficiálne pracovať vo vlastných priestoroch pod názvom Divadlo Štúdio tanca.⁴⁹

Spomínaná nová budova je multifunkčným moderným priestorom, ktorý spĺňa európske kritériá. Nachádza sa v nej divadelná sála s kapacitou 126 miest a rozmermi tanečnej plochy 11 x 10 m. Okrem toho má budova dve baletné sály, kde sa okrem tréningov súboru takisto vyučujú kurzy, ktoré divadlo ponúka verejnosti. Pre návštevníkov je k dispozícii aj malá divadelná kaviareň a foyer s neformálnym posedením. Vlastná budova skvalitnila prácu Štúdia tanca v tom zmysle, že tanečníci aj ostatní zamestnanci majú istotu domáceho priestoru. Divadlo môže pravidelne uvádzať svoje predstavenia dva krát do týždňa a nikto nezasahuje to jeho dramaturgie a umeleckého smerovania. Na druhej strane musí neustále bojovať o svoju existenciu a presviedčať banskobystrické úrady, že jeho činnosť je zmysluplná, obohacuje kultúru a je dôležité, aby bolo na Slovensku divadlo tohto typu podporované a jeho budova zachovaná.

3.3. Osobnosti

3.3.1. Choreografi

Divadlo Štúdio tanca je charakteristické rôznorodosťou inscenácii a veľkým počtom spolupracujúcich tvorcov. Napriek tomu, že pre samotných tanečníkov je mnohokrát náročné vyrovnáť sa z rozdielnymi požiadavkami choreografov, práve neustále sa meniaci charakter projektov udržiava súbor na vlne pokroku a rozvoja.

V počiatočných rokoch existencie divadla väčšinu choreografii pre súbor tvorila riaditeľka Zuzana Hájková. V súčasnosti, ako sama tvrdí, už tvorivo pracuje čím ďalej menej a miesto choreografa a režiséra stále častejšie prenecháva iným umelcom. Vo svojich dielach sa zameriava hlavne na ich výpovednú hodnotu a posolstvo. Témy a myšlienky choreografie sú pre ňu najdôležitejšie a prvoradé. Často sa objavujú motívy medziľudských vzťahov, téma ženy (*Tak dávno som ti nenapísala*, 2001, 2012), alebo jednotlivca obracajúceho sa proti väčšine (*Lososy*, 2013). Na technickom prevedení nápadu, ako to už v súčasnom tanci býva, sa vo veľkej miere podieľajú samotní tanečníci. Ich fyzické možnosti, limity

⁴⁹ GLOCKOVÁ, Mária. *Divadlo Štúdio tanca*. 1. vyd. Banská Bystrica: Enterprise, 2013, s. 95. ISBN 978-80-85342-33-8.

a dispozície, ich vlastné tvorivé hľadanie správnych pohybov a individuálny pohľad na nastolenú tému – to všetko tvaruje výslednú podobu inscenácie.

Divadlo Štúdio tanca, ako som už načrtla, dáva výrazný priestor nezávislým slovenským aj zahraničným choreografom. Počas sedemnástich rokov existencie divadla sa na jeho charaktere podpísalo takmer dvadsať choreografov, ktorí všetci prispeli k jeho podobe a rozmanitosti inscenácii. Priestor pre choreografickú realizáciu dostávajú aj samotní tanečníci – no nie len ako spolupracovníci vedúceho choreografa (ako som už spomínala v predchádzajúcom odseku), ale aj ako samostatní tvorcovia originálnych projektov. Okrem iných spomeniem hlavne Tomáša Nepšinského, ktorý ako vtedajší člen súboru v roku 2004 a 2007 vytvoril dve choreografie – *Divy priestoru* a *Nočný pokoj*, a Tibora Trulika - v súčasnosti má divadlo v repertoári jeho autorský projekt *Babylonská veža* z roku 2013.

Rôznorodosť repertoáru je to, na čom Štúdio tanca zakladá svoju filozofiu a čo je jeho najsilnejšou stránkou a najvýraznejšou vlastnosťou. Tým, že v repertoári sa nachádza veľa rozdielnych inscenácii takisto rozširuje divácku obec, ktorá súbor podporuje. Tým mám na mysli, že vzhľadom na to, že súčasný tanec má na Slovensku stále jemný nádych exkluzivity, tu si môže divák vyberať, akej jeho podobe dáva prednosť. Štúdio tanca má v repertoári diela čisto tanečné, ale aj konceptuálnejšie, v ktorých sa tancuje menej a veľmi nekonvenčné, ktoré vedia svojou priamočiarou výpoveďou silno zapôsobiť na emócie divákov. Má choreografie, ktoré oslovia diváka úplne laického a do súčasného tanca nezasväteného, ale aj také, ktoré šokujú na zahraničných prehlídkach – svojim priamym a takmer naturalistickým jazykom (v prípade Fručekovej inscenácie, o ktorej ešte budem hovoriť). Má choreografie zamerané len na skúmanie možností ľudského tela, ale aj také, ktoré rozprávajú konkrétny príbeh. V minulosti vytvorilo aj inscenácie pre deti. Vzhľadom na veľké množstvo choreografov, ktorí sa objavili v Štúdiu tanca, v tejto kapitole vyberám najvýznamnejšie mená, resp. tie, ktoré sa do súpisu inscenácii zapísali opakovane, alebo vytvorili najpozoruhodnejšie produkcie.⁵⁰

⁵⁰ Celý súpis hosťujúcich choreografov: Denisa Benčaťová, Olga Cobos, Tomáš Danielis, Jozef Fruček, Milan Kozánek, Zuzana Kozánková, Tomáš Krivošík, Anton Lachký, Peter Mika, Katarína Mojžišová, Pierre Nadaud, Tomáš Nepšinský, Michaela Nezvalová, Jakub Nvota, Marta Poláková, Daniel Raček, Tibor Trulik, Zlatica Vincentová, Stanislava Vlčeková.

Anglický choreograf a performer Julyen Hamilton, ktorý je známy predovšetkým tanečnou improvizáciou prvý krát spolupracoval so Štúdiom tanca v roku 1999. Jeho projekt *Something Between Us / Niečo medzi nami* mal premiéru v decembri toho roku a bol prvou spolupracou súboru so zahraničným tvorcom. Základným motívom inscenácie bol dialóg – medzi tanečníkmi a tvorcom, medzi tanečníkmi navzájom, ale hlavne medzi tanečníkmi a divákmi. *Something Between Us* je príznačnejšie nazývať projektom, či work in progress – skôr ako inscenáciou – keďže sa jednalo vlastne o tanečnú improvizáciu, ktorej podoba sa z predstavenia na predstavenie mení. „Tanečníci reagujú na rôzne podnety, na ktoré potom tancujú. Podnet na tancovanie im dáva ich vlastné telo, iný tanečník, divák ako taký, nálada v publiku, hra svetla na scéne, hudba.“⁵¹ Divadlo Štúdio tanca týmto projektom posunulo svoju umeleckú hodnotu a prinieslo do slovenského priestoru niečo úplne nové a nadčasové. Scéna bola jednoduchá, obmedzená len na prácu so svetlom. Kritika hodnotila projekt ako niečo, na čo síce nie je slovenský divák pripravený, ale oplatí sa to vidieť.⁵² Označila ho za originálny kus, ktorý svojou nápaditosťou oslovil najmä mladých.⁵³ V súčasnosti sa Divadlo Štúdio tanca po šiestnástich rokoch znovu pripravuje na spoluprácu s Julyenom Hamiltonom, tento krát v projekte *Strieborná tekutina, strieborná niť*, ktorý bude mať premiéru 18. a 19. apríla 2015. Pripravovaný projekt je popisovaný ako tekutina, ktorá vyteká z jazyka tela a myslí tanečníkov a zábleskov pohybov – divák teda môže znovu čakať niečo nadčasové a nekonvenčné.

Ďalším zahraničným choreografom, ktorý prispel do repertoáru Štúdia tanca bol Francúz žijúci v Prahe Pierre Nadaud, ktorý priniesol slovenskému publiku niečo úplne odlišné ako Hamilton. V októbri 2008 mala premiéru jeho choreografia *Another Morning / Iné ráno*. Projekt sa odvolával k tradíciám japonského divadla Nô.⁵⁴ V porovnaní s ostatnými produkciami vyžadoval od divákov omnoho viac koncentrácie a subtilnej pozornosti. Nadaud použil elegantné skromné pohyby, jemný poetický jazyk a kontaktné improvizácie; žiadne dramatické gestá, výskoky

⁵¹ Divadlo Štúdio tanca. *Niečo medzi nami*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.studiotanca.sk/repertoar-6.html>>.

⁵² Majstra improvizácie šokuje na Slovensku prílišná tma. *Nový čas*, 28. 12. 1999.

⁵³ Originálny projekt Štúdia tanca zaujal svojou nápaditosťou hlavne mladých. *Banskobystrický žurnál*, 18. 1. 2000.

⁵⁴ Divadlo Nô je charakteristické minimalistickými pohybmi. Herci nosia masky, preto je ich prejav založený hlavne na hlase a pohyboch tela.

či piruety. Hudba bola použitá len občasne do pozadia, scéna bola úplne prázdna, vymedzená len svetlom. Jana Kadlecová v recenzii pre Divadelný ústav označila produkciu ako *tanečný román, ktorého poézia je krehká ako japonské haiku*.⁵⁵

Hostujúci slovenský tvorcovia sú dôležitou súčasťou charakteru divadla, ako to prejavil napríklad projekt *Twins* z roku 2001, ktorý má priamo v podtitule, že *dokazuje otvorenosť voči poetikám hostujúcich choreografov*.⁵⁶ Prvú časť projektu *Twins Hra z časom* vytvoril pre súbor Milan Kozánek⁵⁷. Choreografiu pojal ako hľadanie nadčasovosti. Ukazoval tanec ako čistú radosť ľudí z pohybu a v kontrastoch: ako dynamickú a živelnú extázu, ale aj ako meditáciu. Svoju druhú choreografiu v Štúdiu tanca uviedol Milan Kozánek v roku 2003 pod názvom *Aina pre 5 singlov*. Témou choreografie bola ľudská osamelosť a neúspešná snaha nadviazať vzťah. Nesnažil sa o absolútnu čistotu pohybu, veľký priestor bol prenechaný vlastnému prínosu tanečníkom a ich improvizácii. Často bol namiesto tanca použitý aj text, alebo civilné pohyby.

Do rozmanitého repertoáru Štúdia tanca opakovane prispela aj Katarína Mojžišová-Zagorski. V roku 2004 mala premiéru jej choreografia *Mirákulos*⁵⁸, ktorá priniesla zase inú podobu súčasného tanca – s konkrétnym príbehom, dejom a archetypálnymi postavami. Druhý projekt Mojžišovej bol koncipovaný ako postmoderný balet na pôvodné libreto Karla vo Kleista *Príliš blízko na návrat*.

To, že si Divadlo Štúdio tanca svojej mnohotvárnosti naozaj zakladá, sa prejavilo aj v spolupráci so slovenským činoherným režisérom Jakubom Nvotom.⁵⁹ V roku 2010 uviedol tanečno-činohernú inscenáciu voľne inšpirovanú románom Borisa Viana *Pena dní*. Využíval prvky grotesky a metafory s nádychom dadaizmu a surrealizmu.

⁵⁵ KADLECOVÁ, J. 2008. *Iné ráno, iný pohyb*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/290/97/Ine-rano-iny-pohyb/?cntnt01origid=97/>>.

⁵⁶ Divadlo Štúdio tanca. *Twins*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.studiotanca.sk/repertoar-18.html>>.

⁵⁷ Milan Kozánek (1970) je absolventom bratislavskej VŠMU, po štúdiu pôsobil v Rakúska alebo Švajčiarsku. V roku 1996 založil spolu so Zunou Kozánkovou tanečnú spoločnosť Artyci, kde sa venuje choreografickej a pedagogickej činnosti. Od roku 2009 spolupracuje s centrom pre súčasné umenie Tanzquartier Wien a s Konzervatóriom vo Viedni, takisto s Grotowského inštitútom vo Vroclave.

⁵⁸ Choreografia bola súčasťou projektu Double evening I. Prvú časť *Sectio* vytvorila Zuzana Kozánková.

⁵⁹ Jakub Nvota (1977) je činoherným režisérom a autorom dramatických textov, v súčasnosti je umeleckým šéfom Túlavého divadla, ktoré je voľným zoskupením hercov, hudobníkov a komediantov, fungujúcim v Trnave.

Produkcia bola kritikou označená ako čitateľná, pôsobivá, vtipná a ľahko stráviteľná.⁶⁰ Ďalšiu inscenáciu Nvota v Štúdiu tanca vytvoril štyri roky na to. Tento krát vážnejší projekt *Rozmanité teórie o zemi* za choreografickej asistencie Zuzany Hájkovej tanečnou optikou približuje problémy a fóbie súčasnosti, avšak stále s určitým nadhľadom a humorom.

Dá sa teda povedať, že s každým choreografom prichádza do Štúdia tanca ja nový inscenačný kľúč, nové techniky spracovania námetu. Každý z nich prináša iný pohľad na tanec a tak divadlo ponúka širokú škálu produkcií – od improvizovaných, cez čisto pohybové, produkcie s dejom, alebo na hranici s činohrou, meditačné a premýšľavé, ale aj ľahké a zábavné, až po produkcie opúšťajúce súčasný tanec a približujúce sa k modernému baletu.

3.3.2. Tanečníci

Počas existencie Divadla Štúdio tanca sa v súbore vystriedalo viacero rôznych tanečníkov. Na začiatku to boli len absolventi banskobystrického konzervatória, neskôr aj tanečníci z Bratislavy a iných miest. V Štúdiu tanca sa objavili mená ako Tomáš Nepšinský, Daniel Raček, Jaro Viňarský, Stanislava Vlčeková a ďalší, ktorí sú v súčasnosti známi ako úspešní nezávislí umelci. Celkovo počas fungovania Štúdia tanca v ňom malo angažmán dvadsaťšesť tanečných umelcov.

V súčasnosti je stály tvorivý tím zložený z piatich tanečníkov.⁶¹ Nedá sa nespomenúť, že sú to jediní tanečníci na Slovensku, ktorí dostávajú pravidelný plat. V Štúdiu tanca nie sú len interpretmi, ale aj výraznými spolutvorcami. V divadle sa presadzuje filozofia, že každý z nich by mal do predstavenia vniesť niečo zo seba, vyjadriť k nemu vlastný postoj a individuálne ho tvarovať. Okrem umeleckej činnosti každý z tanečníkov pracuje aj ako pedagóg, keďže Divadlo štúdio tanca ponúka rôzne kurzy tanca pre verejnosť.

Tibor Trulik pôsobí v divadle od roku 2004. Je absolventom Základnej umeleckej školy v Bytči. V Štúdiu tanca vedie rôzne kurzy pre verejnosť, momentálne tanečné kurzy súčasného tanca pre dospelých, pracuje aj s telesne a mentálne handicapovanými ľuďmi a s nevidiacim.

⁶⁰ Glocková, M. 2010. *Viomani, do tanca, prosím!* [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/35/97/Vianomani-do-tanca-prosim-33/?cntnt01origid=97/>>.

⁶¹ Divadlo Štúdio tanca. *Tvorivý tím*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <http://www.studiotanca.sk/tvorivy_tim.html>.

Lenka Rajchmanová, ktorá v Štúdiu tanca pôsobí od roku 2010 je absolventkou Konzervatória J. L. Bellu v Banskej Bystrici. V divadle takisto prispieva pedagogickou aktivitou – vedie kurzy pohybovej prípravy pre najmenších, kurzy súčasného tanca pre dospelých, Letný umelecký tábor Banská Štiavnica, vedenie amatérskeho ľudového súboru Lipka.

Ďalším absolventom banskobystrického konzervatória v súbore Štúdia tanca je Jakub Jeňo. Pedagogicky spolupracuje so Školou Štúdia tanca, kde vedie kurz súčasného tanca pre dospelých.

Marie Knapová, je profesionálnou tanečnicou v Štúdiu tanca od leta 2012. Je absolventkou Taneční konzervatoře Brno. Počas štúdia sa zúčastnila mnohých tanečných workshopov, školských i divadelných predstavení, tanečných festivalov – Medzinárodných dní tanca Praha, Brno a Znojemskeho hudobného festivalu 2012 v spolupráci s choreografkou Hanou Litterovou.

Najnovším prírastkom do tvorivého tímu Štúdia tanca je katalánska tanečnica Maria Hernando Blasco. Vyštudovala súčasný tanec na Salzburg Experimental Academy of Dance. Spolupracovala s mnohými slovenskými aj zahraničnými tvorcami aj kolektívami a je kvalifikovanou inštruktorkou Pilates.

3.4. Súčasný repertoár Divadla Štúdio tanca

Štúdio tanca má aktuálne v repertoári desať inscenácií. Keďže som už načrtla typickú rôznorodosť projektov divadla, nie je prekvapujúce, že každá z týchto inscenácií bola vytvorená niekým iným. A tak nie len naprieč históriou divadla, ale aj v aktuálnom programe má divák na výber ako z bonboniéry. Charakter repertoáru tiež poukazuje na flexibilitu a všestrannosť tanečného súboru.

3.4.1. Roots

Najnovší projekt Divadla Štúdio tanca s názvom *Roots* mal premiéru 27. februára 2015. Pod jeho vznik sa podpísala autorská dvojica režisér Jozef Vlk a choreografka Stanislava Vlčeková, ktorí sú kmeňovými tvorcami v bratislavskom súbore súčasného tanca Debris Company. V minulosti už pre Štúdio tanca vytvorili choreografiu *Be Bop*, inšpirovanú revolučným hudobným štýlom 40. rokov 20. storočia v USA. Vlčeková a Vlk sami hovoria, kľúčovou témou ich tvorby je

cesta.⁶² Motív cesty spracúvajú z rôznych uhlov, či už ako cestu človeka životom, ako cestu k vytýčenému cieľu, alebo ako objavovanie seba samého. Na túto tému vytvorili napríklad inscenáciu *Soliloquy* (s ktorou hosťovali aj v Štúdiu tanca), voľne inšpirovanú románom Jamesa Joyca *Ulyses*.

Inscenácia *Roots* takisto pracuje s motívom cesty človeka. „*Na ceste je možné zažiť zvláštne veci. Odchýliť sa od správneho smeru nie je vôbec zriedkavé. A niekedy vami preniká pocit, že niekto nechce, aby ste sa dostali tam, kam smerujete.*“⁶³

Tentoraz sa však spracúva predloha Homérovej *Odysey*. Divákovi prenecháva voľbu, či si predstavenie vyloží ako skutočný Homérov príbeh, alebo ako zovšeobecnenú metaforickú cestu každého z nás. Jeden tanečník predstavuje hlavnú postavu Homéra. Je iba on, jeho cesta a rôzne zákruty. Počas svojho putovania stretáva rôzne ženy, s každou z nich má určitý kontakt, no všetky postupne odchádzajú. Choreograficky veľmi pôsobivé je duo dvoch tanečníkov – hlavnej postavy a jej tieňa, alebo akéhosi druhého ja. Tanečníci sú neustále v kontakte, veľmi časté sú zdvíhacie a navažovacie prvky, ktoré ilustrujú ich neoddeliteľnosť. Pohybový jazyk inscenácie je vášnivý, dynamický a plný citových prejavov.

Scéna je jednoduchá, vizuálne dominujú hlavne kostýmy tanečníkov, ktorých dizajnérkou je Katarína Holková. Dlhé šaty v odtieňoch červenej podčiarkujú ženskosť tanečnic, tanečníci majú jednoduché nohavice a košele. *Roots* je kvalitným tanečným projektom v repertoári Štúdia tanca. Tanečnou optikou načrtáva tému blízku každému a dáva vyniknúť technickej vyspelosti tanečníkov.

3.4.2. Rozmanité teórie o Zemi

Inscenácia *Rozmanité teórie o Zemi* s podtitulom *Čím viac vieme, tým menej chápeme* je druhým projektom Jakuba Nvotu pre Divadlo Štúdio tanca. Prvý krát bola uvedená 3. októbra 2014. V minulosti Nvota už s divadlom spolupracoval na hravom a vtipnom projekte s nádychom surrealizmu *Pena dní*, ktoré spájalo činoherné a tanečné prvky.

⁶² Regionálna televízia Hronka. 2015. *Javiskové debatenie*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.tvhronka.sk/relacie/javiskove-debatenie/javiskove-debatenie-roots-v-divadle-studio-tanca/>>.

⁶³ Divadlo Štúdio tanca. *Roots*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-46.html>>.

Rozmanité teórie o Zemi sú tanečno-činoherným projektom, ktorý je založený na motívoch chorôb, či fóbii súčasnosti – ako napríklad vyhorenie, úzkosti, klimatické zmeny, strach, či neurózy. Tieto typické civilizačné problémy súčasného človeka sa snaží zobrazovať s humorom a nadhľadom. „Vieme ich dokonale popísať, rozobrať, pomenovať, teoreticky uchopiť a predsa, alebo možno práve preto im s takou chuťou a často krát až vnútornou radosťou podliehame. Živíme sa informáciami o tom, čo by nám mohlo byť. Stali sa našou potravou a nahradili literatúru, film, divadlo a celkovo umenie.“⁶⁴

V inscenácii sa stretávame so štyrmi hlavnými postavami, ktoré stelesňujú tri konkrétne diagnózy súčasnosti. Naprieč všetkými príbehmi sa objavuje ešte postava Japonky, ktorá zo začiatku dianie len pozoruje, postupne sa doň ale stále viac zapája. Práva Japonka je najtanečnejšou postavou inscenácie, keďže ostani sa pohybujú skôr civilne, v rozmeroch pohybového divadla. Tanečné etudy Japonky uzatvárajú každú časť inscenácie.

Muž predstavuje syndróm vyhorenia – má pocit náhleho zostarnutia a paralýzy. Nemôže sa už viac pohnúť. Jeho pohyby sú veľmi ťažké a vyzerá to, že vyvíja nadľudské úsilie. Jeho pozornosť sa upriamuje na krikľavo červený kufrík, ku ktorému sa snaží načiahnúť. Problém nakoniec vyriešia výrazné žlté ponožky, ktoré sa zrazu ukážu ako zdroj ťažoby. Bez nich je Muž znovu ľahký a pohyblivý, no netrvá dlho a jeho bremeno sa k nemu vracia.

Ďalšou postavou je Žena, ktorá sa bojí mať dieťa. Bojí sa, že ju bude brzdiť v osobnom rozvoji. Je bojovníčkou, ktorá túži po seberealizácii a uznaní okolím. Pohybuje sa v naklonenej perspektíve, jej svet vidíme akoby z uhla. Tanečné pohyby postavy sú naozaj fyzicky naklonené, často sa opiera o iné osoby.

Tému posadnutosti klimatickými zmenami a katastrofami predstavuje mladý pár Ona a On – aktivisti. Chlapec a dievča prakticky žiaden problém nemajú. Sú iba prehnane a úzkostne zameraní na pozorovanie prírodných katastrof a na konzumáciu všetkých informácií o klimatických zmenách. To ich odvádza od záležitostí bežného života a hlavne od nadviazania reálneho vzťahu medzi sebou. Ich pohyby vyjadrujú neustály neúspech pokusov o túlenie alebo bozk. Úspech

⁶⁴ Divadlo Štúdio tanca. *Rozmanité teórie o Zemi*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-45.html>>.

konečne prichádza, keď sa dvojica premení na tulene a tuleniami pohybmi nadviaže fyzický kontakt.

Keďže Jakub Nvota je primárne činoherným režisérom, s choreografiou asistovala Zuzana Hájková. Veľký podiel bol prenechaný tiež tanečníkom a ich tvorivej improvizácii. V prípade *Rozmanitých teórií o Zemi* ide skôr o pohybové divadlo, ako o tanec. Tanečníci sa pohybujú takmer civilne, s určitou mierou štylizácie. Na javisku sa nachádzajú rôzne sa pretínajúce čiary. Postavy sa pohybujú po týchto čiarach a snažia sa navzájom nezraziť. Na scéne stojí rám dverí, ktorý predstavuje akýsi prechod do iného sveta, kde každá postava odhaľuje svoj príbeh. Neopomenuteľnou zložkou inscenácie je hudba Martina Gaišberga a skupiny LaBon, ktorú samotný hudobník charakterizoval ako „folkový ambient“.⁶⁵ Zvláštne civilnú atmosféru dotvárajú kostýmy. Muž a Žena sú oblečení vo formálnych šatách, Aktivisti nosia batikované tričká a sandále.

Rozmanité teórie o Zemi predstavujú činoherne ladenú podobu súčasného tanca. Divák sa v predstavení môže nájsť, keďže rieši každodenné problémy ľudí. Je však na ňom, či kritiku za posadnutosť týmito „problémami“ prijme.

3.4.3. Babylonská veža

Choreografický debut⁶⁶ dlhoročného tanečníka Štúdia tanca Tibora Trulika *Babylonská veža* nesie podtitul *Babylonský veža sa rúca. Je čas na nové proroctvá*. Inscenácia mala premiéru 7. decembra 2013. Pracuje s témami ako je ľudská pýcha, egoizmus, či majetníctvo. Prílišné zameranie na seba samého človeka odvádza od toho, aby sa pozrel do svojho vnútra a lepšie poznal sám seba. Namiesto toho radšej spoločnosť stavia na zaužívaných modeloch manželstva alebo viery v Boha, ktoré ale po čase prestávajú fungovať. *Babylonská veža* stojí na radikálnom odmietaní spoločenských hodnôt a foriem dnešnej doby.

Myšlienky sú spracované do podoby surového fyzického divadla. Trulik vo svojej choreografii využíva drsné, realistické prvky. Inšpiráciou sa stal napríklad aj striptíz. Veľmi výraznou zložkou inscenácie je scénografia a kostýmy Barbory Paschovej. Na javisku stojí vysoká veža zo stavebných kvádrov pripomínajúca

⁶⁵ Divadlo Štúdio tanca. *Rozmanité teórie o Zemi*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-45.html>>.

⁶⁶ Presnejšie sa jedná o Trulikov debut v práci s profesionálnymi tanečníkmi. V minulosti už vytvoril choreografiu rozprávky *Stromy* s deťmi tanečnej školy Fantázia v Banskej Bystrici.

ľudskú postavu. Symbolizuje ťarchu materiálneho sveta a celý čas akoby na tanečníkov vrhá hrozivý tieň. Scéna pôsobí špinavo a drsne. V kontraste ku ťažkým tehlám je použitý igelit – buď v podobe neurčitých chuchvalcov, alebo ako dlhý vznášajúci sa pás pripomínajúci tekutinu, ktorý predstavuje duchovnú dimenziu, Boha. Surovú atmosféru produkcie dopĺňajú punkové kostýmy. Kárované nohavice, roztrhané pančuchy, cvočky a nášivky robia z tanečníkov skutočne dôveryhodných „drsňákov“ a dávajú choreografii vyznieť veľmi autenticky. V inscenácii je použitá špecifická hudba alternatívnej slovenskej kapely Kvetý nikotínu.

3.4.4. From side of a man, from side of a woman

Konceptuálne a nekonvenčné dielo *From side of a man, from side of a woman* malo v Štúdiu tanca premiéru 15. októbra 2013. Jeho autor Jozef Fruček bol v minulosti členom Štúdia tanca. Pri príležitosti 15. výročia divadla bol Jozef Fruček pozvaný, aby tento krát ako uznávaný choreograf znovu prispel k jeho podobe. V súčasnosti pôsobí v Aténach, kde sa stal zakladajúcim členom skupiny RootlessRoot Company. Skupina sa zameriava na fyzické divadlo, má svoj vlastný surový a chaotický jazyk a snaží sa stáť v opozícii voči kultúrnemu a politickému prostrediu, ktoré ju obklopuje. Používa taktiež metodiku bojových umení. Svojimi projektmi vyjadruje najskrytejšie túžby ľudskeho tela, pocity a predstavy a nebráni sa kontroverzii.

Ani vo svojom banskobystričkom projekte sa Fruček kontroverziám nevyhýba, práve naopak. Spracováva tému sexuality a napätia medzi mužom a ženou. Samotné divadlo o inscenácii hovorí, že siaha za hranice tanca, choreografie a tradičných javiskových foriem a spracúva tému o nebezpečenstvách a pôžitkoch solárnej sexuality.⁶⁷ Zvláštny pojem solárna sexualita, ktorý zhrňuje ideu inscenácie si Fruček požičal od svojho priateľa filozofa Stephena Alexandra. V divadelnom programe preto pre vysvetlenie tohto pojmu uvádza aj citáciu z Alexandrového textu: „*Je bezpochyby nádherné cítiť horúce bozky na našej koži a otvoriť sa ako kvet pred slnkom keď je žena zamilovaná, ale to isté slnko pije krv a páli mäso. Časť špekulatívneho realizmu, ktorý skúma do akej miery je zaoberanie sa*

⁶⁷ Divadlo Štúdio tanca. *From side of a man, from side of a woman*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-37.html>>.

pravdivosťou „reality“ dôležité.“⁶⁸ Sám o svojej inscenácii hovorí, že je to óda na telo, ktoré dokáže vyjadriť naše vnútorné pocity, túžby a vízie.⁶⁹ V diele sa neprejavuje len jeho nápad a idey filozofa, ale aj výrazný podiel tvorivej práce tanečníkov, ktorí námet zhmotňujú.

Čo sa týka aktuálnej technickej realizácie témy, inscenácia je pojatá s dôrazom na výtvarnú zložku a je vizuálne pôsobivá. Využívajú sa tekuté farby, ktoré tanečníci na seba špliechajú, praskajúce balóniky, prach a podobne. Kostýmy tanečníkov pozostávajú oblečenia podobného kimonu alebo úboru na karate a z masívnych kožuchoch – v ktorých sa prejavuje Fručekova inšpirácia bojovými umeniami. Veľká pozornosť je venovaná zvukovému rozmeru – na javisku je mikrofón, ktorý sníma zvuky tvorené prudkými pohybmi a hlasy a krik tanečníkov. Pohybový jazyk produkcie *From side of a man, from side of a woman* je výrazný, agresívny a kontrastný. Využitie sú prvky z bojového umenia. Tanečníci sa narážajú, padajú na zem, navzájom sa hádžu o zem. So ženou sa manipuluje ako s nevládnou bábikou, v určitej časti predstavenia je takmer nahá a nemohúca.

„Fruček vytvára silné obrazy: tanečnica potácajúca sa ako po prebdenej noci, jej osobné nešťastie sa zhmotní do výtvarnej inštalácie: na bielom pozadí sa objavujú dávky krvi zo striekačky až do samozničenia tanečnice. Stane sa mŕtvou, nehybnou, ovládanou tanečníkom, postupne praská balón po balóne. Nasleduje mužsko-ženský súboj, ktorý nepozná víťaza, na konci sa namiesto vzdávajúceho gesta zosunie tanečnica na zem a ukončí boj. Z tiel vytvára choreograf rôzne novotvary. Niekedy sa nedá poznať, či končatina skutočne patrí k tanečníkovi. Hranice tela sa pri danej štruktúre pohybov stále viac potláčajú a stávajú sa plastickejšími.“⁷⁰

Marek Godovič vo svojej recenzii pre Divadelný ústav takto výstižne popisuje scény inscenácie. *From side of a man, from side of a woman* je pravdepodobne najkontroverznejším kúskom divadla Štúdio tanca. Dokazujú to nie len mnohé ohlasy doma, ale aj fakt, že na prehliadke v Marseille bolo vďaka tejto inscenácii

⁶⁸ Divadlo Štúdio tanca. *From side of a man, from side of a woman*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-37.html>>.

⁶⁹Ibid.

⁷⁰ GODOVIČ, M. 2013. *Všetci proti všetkým, sami proti sebe*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/852/97/VsETCI-PROTI-VsETKyM-SAMI-PROTI-SEBE/?cntnt01origid=97/>>.

Štúdio tanca označené za „divadlo, ktoré šokovalo“ – ako spomínala Zuzana Hájková v našom rozhovore.⁷¹

3.4.5. 7_choreografov

Projekt *Sedem choreografov* je jedinečným počínom Štúdia tanca, ktorým oslávilo pätnásť rokov svojej existencie. Pozvalo siedmich slovenských tvorcov súčasného tanca, ktorí už niekedy v minulosti pre divadlo pracovali. Projekt spája, ale aj kontrastuje sedem odlišných prístupov k tancu a jeho poetike, ponúka sedem rôznych podôb súčasného tanca. Choreografia *7_choreografov* je koncipovaná ako sedem duetov na rôzne témy. Spoločným menovateľom všetkých je hudba Mateja Haasza, jednoduchá holá scéna doplnená zaujímavým svetelným dizajnom a kostýmy zladené do červenej a sivej farby. Vo všetkom ostatnom, má divák pred sebou sedem jedinečných choreografií.

Prvý duet *Uzol* vytvoril Daniel Raček. Spracoval v ňom tému plynutia času, zabúdania a spomienok. Dve tanečnice sú neustále v kontakte, keď sa aj oddelia, znovu sa spájajú v zacyklenených opakujúcich sa pohyboch. Navzájom sa sledujú, ich akcie majú charakter stáleho kolobehu. Prvky súčasného tanca sa v tomto duete spájajú s prvkami neoklasického baletu. Po *Uzli* nasleduje choreografia *Mirror* od Stanislavy Vlčekovej. Pracuje s motívom zrkadlového odrazu a hľadania seba samého. Tanečníci vykonávajú navlas rovnaké zrkadlové pohyby, dotýkajú sa dlaňami, nohami, či chodidlami, ako keď človek sám seba skúma v odraze. *Vecné bremeno* Zuzany Hájkovej asociuje definíciu vecného bremena z Občianskeho zákonníka s pocitom dlhoročnej riaditeľky divadla, ktorú jej bremeno zároveň ťaží, no na druhej strane je neoddeliteľnou súčasťou jej života. Tanečníčky zhmotňujú tento motív tak, že jedna z nich je živšia a vitálnejšia, zatiaľ čo druhá musí bremeno neustále vláčiť na sebe a nedokáže sa ho zbaviť. Nasledujúci duet Kataríny Mojžišovej Zagorski *Bozk na Kačici* je inšpirovaný fotografiou Roberta Doisneaua *Le baiser de l'hôtel de ville* (Bozk pred radnicou), ktorá zachytáva mladý pár v bozku na ulici v Paríži v roku 1950. Túto tému prenáša do každodennej súčasnosti a zobrazuje tri stretnutia, ktoré by mohli k bozku viesť. Tanečný pár vytvára rôzne vtipné situácie, keby by mohlo k bozku dôjsť, ale nestane sa tak. Piata časť *CH_5* od Milana Kozánka je o energii, dynamike, pohybe,

⁷¹ Prepis celého rozhovoru je uvedený v prílohe č. 2.

protikladoch, vzťahu, krehkosti a sile a dáva divákovi možnosť vlastnej interpretácie. Tanečné prevedenie má charakter skôr párovej improvizácie. Choreografiu *CH_6* vytvorila Zuna Kozánková a voľne ňou nadväzuje na predchádzajúci duet. Dve tanečnice predstavujú bližšie nešpecifikovaný vzťah, ktorý ani ony samy nevedia definovať. Duet zakončujúci celú inscenáciu má názov *Adamah*, choreografa Petra Miku. *Adamah* znamená v hebrejčine zem, zemina. Prácou na tejto choreografii sa Mika snažil zhmotniť svet návratov a vyjadriť duševné spojenia a spomienky skrz fyzický pohyb. Použil k tomu témy, ako je práca s váhou, ťahom a tlakom, ktoré mu poslúžili na odzrkadlenie intenzity, dynamiky a rôznorodosti pocitov.

Projekt *7_choreografov* výborne vystihuje filozofiu Divadla Štúdio tanca. Divadlo ním zhrnulo pätnásť rokov svojej existencie a zúčastnení choreografi mu vyjadrili úctu a uznanie. Je takisto zaujímavý pre divákov, ktorí v ňom môžu vidieť prierez rôznymi prístupmi k súčasnému tancu.

3.4.6. Lososy

Lososy sú autorskou inscenáciou domácej choreografky Zuzany Hájkovej. Premiéra bola uvedená v októbri 2012 v rámci tohoročného ročníka festivalu Štyri (+1) dni tanca. Inscenácia je inšpirovaná životným cyklom lososov, ktorí tiahnu z oceánu do rodnej sladkej rieky, aby zachovali kolobeh svojho rodu a rozmnožili sa. Hájková vo svojom diele prirovnáva lososy k ľuďom, ktorí tiež občas musia plávať proti prúdu, aby našli svoj pôvod, samého seba, aby zistili, ako pokračovať. „*Tak ako sa lososy vracajú na miesto zrodzenia, aby zabezpečili pokračovanie svojho rodu, tak môžeme aj my tiahnuť prúdom času späť do svojho najhlbšieho vnútra, k svojej podstate.*“⁷² Téma je spracovaná psychologicky a naliehavo. Vyžaduje od diváka aktívnu intelektuálnu participáciu, pozornosť a ochotu zamyslieť sa. Ukazuje myšlienky inakosti, opozície voči väčšine a neustáleho kolobehu života. Zuzana Hájková rozdelila túto metaforickú, pohybovo-tanečnú lososiu vodnú cestu života a smrti na štyri obrazy: *Oceán, Ťah proti prúdu, Hniezdo* a *Odovzdanie*.

Myšlienky inscenácie sú realizované vizuálne veľmi pôsobivo – pomocou prepracovanej výpravy Mareka Gašpara Šafárika. Na scéne sa nachádza obdĺžnik

⁷² Divadlo Štúdio tanca. *Lososy*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-34.html>>.

z mäkkého penového materiálu, ktorý pripomína podmorské dno alebo miesto k zahniezdeniu vajíčok. Najprv, počas putovania lososov sa nachádza na zadnej stene javiska, neskôr sa presunie priamo na tanečnú plochu – ako mäkké podložie pre tanečníkov. Scéna je doplnená aj o druhú úroveň – o malé závesné plochy nad javiskom – z rovnakého penového materiálu. Mäkkosť materiálu sa tanečníkom naozaj hodí, pretože pohybový jazyk *Lososov* je pomerne úderný a akčný – tanečníci sa hádžu jeden cez druhého, robia kotrmelce a premety a lozia hore a dolu po viacúrovňovej inštalácii. Zároveň však môžeme vidieť vlnivé pohyby v doslova rybacom štýle, ktoré výborne stvárňujú daný motív. Na tomto mäkkom hniezde sa nakoniec odohráva aj finálny milostný duet trenia lososov realizovaný variáciami na kolenách ústrednou dvojicou tanečníkov. V *Lososoch* je na záver použitá tiež projekcia, ktorá prechádza zo zobrazenia abstraktného embrya do obrazu hrajúcich sa detí a podčiarkuje tak motív kolobehu života. Tento prvok však v kritickej reflexii nebol vždy prijatý pozitívne – Peter Maťo vo svojej recenzii uverejnenej na stránkach Divadelného ústavu tvrdí, že *„filmové tancujúce šťastné deti pripomínali skôr komunistické agitky o optimistických zajtrajškoch v časoch červenej normalizačnej totality, no nevyznievali ako pokračovanie nezničiteľnej, pozitívno-aktívnej životnej energie.“*⁷³

Inscenácia *Lososy* sa nesie v hlbavej a v hlbinej atmosfére podvodného sveta, je osvetlená mätko a meditatívne, má však aj tiesnivú atmosféru. Ako som už spomínala, ide o pomerne náročné dielo, ktoré vyžaduje sústredenú divákovu pozornosť. Peter Maťo však práve toto inscenácii vytýka: *„Chudobnosť a jednotvárnosť choreografických prostriedkov bola umocnená diváckou nepozornosťou voči rôznorodým obrazovo-fyzickým inscenačným „atrakciám“, postupne prechádzajúcim do naturalistických a nadmerne psychologizujúcich obrazov.“*⁷⁴ Hájkovej premýšľavé dielo *Lososy* predstavuje v mozaike repertoáru Štúdia tanca zložku pre náročnejšieho diváka, ktorý je ochotný ponoriť sa do hĺbín mora a sofistikovaných myšlienok. Zároveň však dokazuje umeleckú vyspelosť

⁷³ Maťo, P. 2012. *Lososotvaré tanečné pudy, túžby a prehry*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/713/97/Lososotvare-tanecne-pudy-tuzby-a-prehry/?cntnt01origid=97/>>.

⁷⁴ Ibid.

divadla a jeho odhodlanie spracovávať neobvyklé témy. „*Lososy sú umeleckým šokom bez príkras, tvrdým atakom na psychiku diváka.*“⁷⁵

3.4.7. Veselosti minulosti

Inscenácia Milana Tomášika *Veselosti minulosti* je veľmi pozoruhodným kúskom v repertoári Štúdia tanca a prináša ďalšie variovanie podoby súčasného tanca. Ústredným motívom produkcie je anglický renesančný tanec Parson's Farewell zo 17. storočia. Podoba starého tanca za zachovala vďaka populárnej knihe anglického knihára a vydavateľa Johna Playforda, vydanéj v roku 1651 pod názvom *The Dancing Master*. Playford v nej popísal asi 105 anglických tancov, ich figúry a tiež melódie hudby. Krokové variácie tanca Parson's Farewell s premyslenou priestorovou štruktúrou sú hlavným vodítkom prvej časti Tomášikovej inscenácie. V druhej časti už túto tému rozvíja a posúva ďalej. Tanečníci hľadajú nové pohyby a variácie pôvodnej starej choreografie, ktorú so súčasnosťou spája dynamika a radosť z pohybu.

Dejová línia vo *Veselostiach minulosti* je viac – menej vynechaná. V choreografii sa nachádzajú fragmentované časti navrstvené na seba, ktoré vytvárajú dejovú niť kľúčových pocitov: strach, ťažkopádnosť, vtip, sexualita, násilie, prostá hravosť, naivita, neuróza, ľahká depresia. V choreografii sú použité pasáže bez hudby, kde sa tanečníci pohybujú s búchaním rukami a nohami o zem. Údery každého z nich sa navzájom dopĺňajú a vytvárajú určitý rytmus a rôzne jeho obmeny. Zvuk je celkovo dôležitým prvkom tejto inscenácie – vytvára sa dojem, keď divák nevie, či reaguje tanečník na zvuk, alebo zvuk na pohyb tanečníka. Pohybový jazyk inscenácie inšpirovaný renesančným tancom sa prejavuje v ľahkosti a veselosti pohybov – otočky, poskoky, párové variácie, staccatové pohyby – to všetko ale aktualizované, bez zaužívaných stereotypov a klišé v zobrazovaní historického tanca.

Dôležitú úlohu vo *Veselostiach minulosti* hrá nie len nehudobný zvuk tvorený tanečníkmi, ale aj pozoruhodná hudba v úprave Kataríny Málíkovej. Jedná sa o reprodukovanosť kompozíciu s použitím starých nástrojov a spevu, ktorá podtrhuje renesančno-modernú tvár choreografie. Tomášikova produkcia v Štúdiu tanca bola pozitívne prijatá aj v kritickej reflexii Petra Maťa: „*Choreografický vtip, hravá*

⁷⁵ GLOCKOVÁ, Mária. O hudbe k dvom atraktívnym predstaveniam. *Hudobný život* 45, 2013, č. 1-2, s. 38. ISSN 13 35 41 40.

*zmysluplná – (ne)naivná – jednoduchosť v kontraste s fyzicko-tanečnými postmodernými dramatickými trhlinami a hudobná kompozícia neilustrujúcich rôznorodých dobových nástrojov vrátane ľudského hlasu – to boli umelecké výrazové prostriedky, s ktorými autori narábali zručne.*⁷⁶

3.4.8. Spomienky tela

Tanečná jednoaktovka *Spomienky tela* uvádzaná od roku 2010 je krátkym dielom nezávislého choreografa Tomáša Danielisa. Choreografia nemá konkrétny dej, ale skúma štruktúry tela a jeho pohybové spomienky. Jej význam stojí na ľudskom tele ako takom, každý pohyb má svoj zmysel pre tvarovanie tanečnickovho tela, aj celého výsledného diela. „*Danielis artikuloval prostredníctvom tiel kryštalickú predstavu neustále plynúceho tanečného pohybu na javisku. Vodné, logicky sa prelínajúce tanečné „tekuté“ štruktúry, tvorili podmanivé scénické obrazy naplnené vnútornou nervozitou a dynamikou choreografa. Naličené mŕtvolné tváre javiskových postáv, skrútené „staccatovo-trpiace“ telá zviňajúce sa v rôznych patvaroch na zemi [...] tvorili jadro scénického napätia jednoaktovky o spomienkach tela a kože.*“⁷⁷ Inscenácia *Spomienky tela* ponúka divákovi možnosť vychutnať si čistý tanec a dôkladnú umeleckú prácu s telami tanečníkov.

V choreografii sú použité kostýmy telovej a hnedej farby, ktoré dotvárajú ideu skúmania tela a kože. Scéna je úplne holá a tak sa divák môže plnohodnotne sústrediť na fyzické výkony tanečníkov, ktoré môže sám interpretovať podľa spomienok vlastného tela.

3.4.9. Posed

Choreografiu *Posed* vytvorili pre Štúdio tanca hosťujúci choreografi Peter Mika a Olga Cobos. V Španielsku vedú CobosMika Company, ktorá sa vyznačuje odvážnym, výbušným a virtuóznym pohybovým jazykom a spája tanec a improvizáciu s prvkami bojových umení a fyzického divadla.⁷⁸ Vo svojej choreografii pre banskobystriický súbor sa zaoberajú otázkou podstaty pohybu – je to statika alebo dynamika? Snažia sa zistiť, čo sa stane, keď tanec rozoberieme na

⁷⁶ Maťo, P. 2012. *Tomášikove tanečné etudy z minulosti*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/670/97/TOMASIKOVE-TANECNE-ETUDY-Z-MINULOSTI/?cntnt01origid=97/>>.

⁷⁷ Maťo, P. 2010. *Danielisove tekuté štruktúry tela*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/34/97/Danielisove-tekute-struktury-tela/?cntnt01origid=97/>>.

⁷⁸ CobosMika Company. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.cobosmika.com/index.php?ss=4v5hu7js30miccua9vs9kj7vf3&ap=a01s00>>.

častice a vzniknú statické pózy. „Celok rozložený na mnoho jednotlivých častí začne naberať obrysy trojrozmerných statických póz, blízkych sochárskemu umeniu. Individualita tanečníka im vdýchne konkrétny život a dynamiku.“⁷⁹ Prepracovanými pohybmi tanečníkov prestupujú emócie, ktoré sú v inscenácii kľúčové – ako túžby, fantázia, vôľa, či medziludské vzťahy. Názov inscenácie nie je posedom na pozorovanie okolia, anglickým slovom /*poost*/, ktoré približuje tému statických póz.

Posed je koncipovaný zväčša do duetov, ale objavujú sa aj sóla a kolektívne scény. Nesie sa v znamení náročných virtuózných prvkov, od tanečníkov vyžaduje dynamiku a takmer akrobaciu. Predstavenie začína akoby spomaleným behom. Ďalej môžeme vidieť dva duety v pomalom tempe, ktoré sú technicky veľmi prepracované. V závere choreografie vyniká sólo Tibora Trulika – doslova atletického charakteru – zloženého z fyzicky náročných spomalených pohybov, kde divák môže vidieť každý sval tanečnickovho tela.

Choreografie *Spomienky tela* a *Posed* sú v súčasnom programe Štúdia tanca uvádzané v jeden večer za sebou, s krátkou prestávkou.

3.4.10. Dotkni sa tanca

Výnimočný site-specific projekt Divadla Štúdio tanca v koncepcii Zuzany Hájkovej a Daniela Račeka uzatvára mozaiku rozmanitého repertoáru divadla. Projekt je založený na tanečnej improvizácii vychádzajúcej z miesta akcie, atmosféry, či reakcii publika, no má aj určitú choreografickú štruktúru. Dĺžka predstavenia sa mení v závislosti na aktuálnych okolnostiach a požiadavkách divákov. *Dotkni sa tanca* býva uvádzaný pre akúkoľvek cieľovú skupinu v rozličných exteriéroch alebo atypických interiéroch cez deň aj v noci, so svetelným dizajnom aj bez neho.

Štúdio tanca ponúka aj verziu pre deti, v ktorej približuje súčasný tanec formou zrozumiteľnou malému divákovi. Sú použité rôzne rekvizity a deti sa môžu do predstavenia ľubovoľne zapojiť. Taktiež sa uvádza komorná verzia so živou hudbou slovenského violončelistu Jozefa Ľuptáka. Projekt *Dotkni sa tanca* divadlo uviedlo napríklad na Stanici Žilina Záriečie, alebo v uliciach Banskej Bystrice.

⁷⁹ Divadlo Štúdio tanca. *Posed*. [online]. [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z WWW: <<http://studiotanca.sk/repertoar-28.html>>.

3.5. Zhrnutie poetiky Divadla Štúdio tanca

Pri uvažovaní o poetike Štúdia tanca vyvstávajú viaceré faktory, ktoré bránia jej jednoznačnému určeniu. Z analýzy a vyhodnotenia inscenácii Štúdia tanca je vidieť viac rôznorodosť ako jeden vzorec, ktorý by ich spájal. Preto sa pri zhrnutí umeleckej činnosti divadla dá vyvodiť skôr určitá filozofia, ktorou sa súbor riadi, ako konkrétna poetika alebo umelecký jazyk. Technická realizácia inscenácii sa líši s každým autorom, rovnako aj témy a odtiene súčasného tanca v spojení s inými žánrami (ako je činohra, alebo balet). Pokúsim sa teda zhrnúť skôr kľúčovú filozofiu divadla a aspekty tvorby, ktoré sú preň dôležité.

Divadlo Štúdio tanca v určitom zmysle odráža všeobecnú taktiku v tanečných kruhoch na Slovensku. Napriek tomu, že situácia súčasného tanca nie je ideálna, je stále badať zlepšovanie – hlavne v oblasti diváckeho záujmu. Tanec u nás je akoby ešte stále vo vývine a má potenciál objavovať nové podoby. Keďže oblasť súčasného tanca ako druhu umenia nie je tak prepracovaná, preskúmaná zo všetkých strán a nespočetne krát spracovaná, prejavuje sa potreba skúmania rôznych podôb tanca a viacerých možných spôsobov práce s ním. Divadlo Štúdio tanca ako reprezentačná inštitúcia súčasného tanca na Slovensku, tento faktor priam stelesňuje. Tanečné umenie na Slovensku nemá potrebu uzatvoriť sa do vyhraneného štýlu a spôsobu práce, ale naopak vyhľadáva rôzne podnety a rôzne možnosti svojej prezentácie. V práci Štúdia tanca vidieť, že je otvorené spolupráci s rôznorodými tvorcami, z ktorých každý pristupuje k dielu odlišne. Súbor je flexibilný a neustále umelecky progresívny.

V repertoári Štúdia tanca sa nachádzajú tituly poukazujúce hlavne na všestrannosť. Sú to inscenácie čisto tanečné, ktoré skúmajú limity a možnosti pohybu – ako napríklad *Posed*, či *Spomienky tela*. Sú to diela činoherne ladené, poukazujúce na konkrétne témy - napríklad *Rozmanité teórie o Zemi*, alebo choreografie pracujúce viac s motívom ako s dejom – ako *Lososy* alebo *Roots*. Divadlo sa nebráni ani nekonvenčným konceptuálnym projektom ako je dielo Jozefa Fručka *From side of a man, from side of a woman*. V kontraste ku naliehavým témam súčasnosti súbor pracuje aj s historickým tancom vo *Veselostiach minulosti*, no je schopný aj simultánnej tvorivej improvizácie v projekte *Dotkni sa tanca*. Najlepšie prácu

Štúdiá tanca bilancuje jeho výročný projekt *7_choreografov*, kde sú všetky rozdielne častice spojené do harmonického celku.

Napriek tomu, že v inscenačných postupoch tvorcov jednotlivých choreografií sa ťažko hľadá spoločný menovateľ, je to práve presvedčenie, nesené samotným Štúdiom tanca, ktoré všetko spája: že nepodlieha komerčným popkultúrnym tendenciám súčasnosti a vždy podporuje autentické autorské projekty s vyhraneným názorom a svojiskými myšlienkami. Zameriava sa na tvorbu, ktorá nielen od tanečníkov, ale hlavne od divákov vyžaduje pozornosť a intelektuálnu vyspelosť. Neprodukuje večery, ktorými sa divák „nechá pobaviť“, ale snaží sa podnecovať kreativitu a kritický postoj diváka. Štúdio tanca má svoju vlastnú fyzickú a duchovnú tvár videnia vlastného nekonformného sveta cez optiku súčasného tanca.

Práve autorstvo a autenticnosť inscenácii je to, na čom si Štúdio tanca zakladá. V určitom zmysle je aj platformou pre ostatných slovenských choreografov a poskytuje im priestor na tvorbu a realizáciu ich originálnych umeleckých konceptov s profesionálnym súborom. No akcent nie je kladený len na myšlienky samotného autora daného diela, ale aj na individualitu tanečníkov. V každej choreografii je vidieť ich osobný prínos a subjektívne spracovanie témy. Ako sa vyjadrila riaditeľka divadla v našom rozhovore – pripomína tanečníkom, aby si každé predstavenie užili a aby precítili jeho myšlienky a posolstvo cez seba samých.⁸⁰

Pri hodnotení stavu súčasného tanca na Slovensku som hovorila o určitej vytrvalosti a odhodlaní, ktoré ho posúvajú vo vývoji ďalej. Štúdio tanca svoju vytrvalosť prejavuje ukážkovo. V prvom rade v zmysle materiálneho zabezpečenia – že prežilo ťažké obdobie provizórnych priestorov a podarilo sa mu splniť si sen o vlastnej budove. Vytrvalo pracovalo na uskutočnení svojej vízie a dopracovalo sa k úspechu. Neodbytné bojuje o finančné prostriedky od banskobystričských úradov. No vytrvalá trpezlivosť sa prejavuje aj po umeleckej stránke. Štúdio tanca nelamentuje nad žalostným stavom slovenskej kultúry a umenia, ale stále si robí svoju prácu a získava si stále väčšie publikum a s ním aj uznanie. Svojím širokým umeleckým záberom vychováva slovenské publikum k pochopeniu súčasného tanca

⁸⁰ Prepis celého rozhovoru je uvedený v prílohe č. 2.

a ukazuje mu viaceré jeho podoby. Tu sa načrtáva aj potenciál divadla do budúcnosti. Posúvať možnosti súčasného slovenského tanca ďalej a učiť publikum ešte väčšiemu pochopeniu a prijatiu tohto špecifického druhu umenia.

Záver

Ako som už načrtla v úvode, cieľom tejto bakalárskej práce bolo zmapovať oblasť súčasného tanca na Slovensku a hlavnú pozornosť zamerať na Divadlo Štúdio tanca. Počas písania práce a skúmania dostupnej literatúry a prameňov sa mi podarilo preniknúť do témy a popísať základné problémy, ktorým súčasný tanec u nás čelí. Podarilo sa mi však aj poukázať na jeho špecifiká a tvorivú silu, ktorú stále nestráca.

Hodnota a význam tejto práce spočíva vo fakte, že je prvou, ktorá sa zaoberá témou súčasného tanca na Slovensku a mapuje jeho celkový stav a postavenie. Snaží sa zaplniť prázdne miesto v dokumentácii jeho vývoja, a podať ucelený obraz aj o jeho aktuálnej podobe. Centrálnym zameraním práce je divadlo Štúdio tanca v Banskej Bystrici, na ktorom ukazuje mechanizmy a filozofiu súčasného tanca u nás v praktickej realizácii. Keďže rozsah bakalárskej práce umožňuje iba plošné a prehľadové spracovanie témy a zameranie len na jeden súbor, načrtáva sa mi potenciálne budúce pokračovanie v práci magisterskej, ktorej ambíciou by bolo hĺbkovo a komplexne zdokumentovať celú oblasť súčasného tanca na Slovensku a zaplniť tak biele miesto v teoretickej reflexii tejto oblasti tanečného umenia.

Je pravda, že stav súčasného tanca na Slovensku nie je ideálny. No počas svojej práce som zistila, že určite nie je v larválnom štádiu a má potenciál sa vyvíjať. Na problémy naráža v drvivej väčšine prípadov v oblasti financovania a v neexistencii vhodných priestorov. Množstvo projektov práve na tomto stroskotá a každý ďalší musí začínať od nuly. V systéme grantového financovania z ministerstva je tanec stále zaradený do kategórie divadla, čo tiež znižuje jeho šance na získanie potrebných financií. Väčšina nezávislých zoskupení musí tiež bojovať o ochotu iných divadiel poskytnúť svoje priestory tanečným produkciám.

Napriek všetkým týmto problémom som však počas skúmania oblasti súčasného tanca na Slovensku zistila, že to, čo jeho vývoj posúva dopredu je vytrvalosť, trpezlivosť a nadšenie samotných umelcov. Každoročne sa konajú tri festivaly zamerané na súčasný tanec (a ďalšie, kde je tancu venovaný priestor), ktoré výrazne posúvajú jeho úroveň a takisto rozširujú divácke povedomie. Koncom roku 2014 začal vychádzať nový odborný časopis *Tanec*, ktorý obohacuje teoretickú

reflexiu a dokumentáciu diania v tanečnom umení na Slovensku. Existuje minimálne šesť činných zoskupení: štátne Divadlo Štúdio tanca, divadlo elledanse a nezávislé zoskupenia ako napríklad Debris Company, Artyci, či Nový priestor a takisto výskumné centrum pohybu Labanov ateliér Bratislava, kde sa konečne dostáva uplatnenia odkazu Rudolfa Labana, celé 20. storočie takmer prehliadaného.

Pri snahe vyvodit' umeleckú tvár súčasného slovenského tanca som dospela skôr k rôznorodosti a stále trvajúcemu hľadaniu. Slovenský súčasný tanec sa stále vyvíja, skúma rôzne možnosti vyjadrenia a experimentuje z rôznymi formami.

V tejto bakalárskej práci som chcela poukázať na výnimočnosť Divadla Štúdio tanca, ktoré je v bojových podmienkach slovenského umenia jediným kamenným divadlom súčasného tanca na Slovensku. Pôvodný cieľ charakterizovať jeho poetiku sa postupne ukázal ako prakticky nemožný a miesto toho sa predomnou vykryštalizovala skôr flexibilita a mnohotvárnosť divadla. Keďže divadlo pracuje s mnohými choreografmi a charakter každej z jeho inscenácií je odlišný, jednotný jazyk či poetika divadla sa vyvodzuje veľmi ťažko. Preto som sa zamerala skôr na jeho filozofiu a hlavné poslanie divadla. Divadlo Štúdio tanca sa zameriava hlavne na autorské inscenácie s jasnými myšlienkami a umeleckým poslanstvom. Zakladá si na tom, že každá inscenácia je iná a že súbor neustrnie v stereotype. Takisto je charakteristické tým, že aj tanečníkom poskytuje priestor na individuálny prínos k danej téme.

K pochopeniu ideí Divadla Štúdio tanca mi veľmi pomohol spomínaný rozhovor s riaditeľkou Zuzanou Hájkovou. Pochybnosti o stave súčasného tanca na Slovensku, ktoré som pociťovala v začiatkoch svojej práce sa definitívne rozplynuli v momente, keď riaditeľka Štúdia tanca na moju otázku, čo by som na záver svojej práce mala určite o divadle povedať, odpovedala slovami: „Napíšte, že je to zázrak.“ Zázrak, že v malej krajine, ako je Slovensko, kde každá kultúrna inštitúcia bojuje o prežitie a priazeň divákov, dokáže dlhodobo fungovať divadlo súčasného tanca. Divadlo, ktoré stále objavuje nové možnosti priblíženia súčasného tanečného umenia divákovi, bez toho aby podľahlo súčasnému trendu instantnej masovej kultúry. Obohacuje slovenskú kultúru o nekomerčné projekty a o umenie vyžadujúce kritický postoj diváka.

Tvorivá inšpirácia a umelecká úroveň nie je to, čo slovenskému súčasnému tancu chýba. Preto, ak sa v budúcnosti zlepší jeho podpora štátom, či súkromnými mecenášmi a rozšíri sa povedomie diváckej verejnosti, má potenciál vypracovať sa na úroveň, akú si zasluhuje a akú má súčasný tanec v iných kultúrne vyspelých krajinách.

Summary

As I stated in the Introduction, the aim of this bachelor thesis was to map the field of Slovak contemporary dance and mainly to focus on Štúdio tanca Theatre. During writing this thesis and exploring available literature and sources I managed to get into the topic and name the basic problems which dance in Slovakia faces. I also managed to point out its particularities and creative power.

The value and sense of this thesis consists in the fact, that it is the first which deals with the topic of contemporary dance in Slovakia and maps its general state and status. This thesis tries to fill the blank space in documentation of its development and provide a complex image of its current shape. The main focus of the thesis is on Štúdio tanca Theatre in Banská Bystrica, on which the thesis shows the mechanisms and philosophy of contemporary dance in Slovakia. As the extent of a bachelor thesis allows only a work in dimensions of an overview and focus only on one company, I consider to continue in the master thesis, ambition of which would be to map deeply and comprehensively the whole field of Slovak contemporary dance, and to fill the missing pieces of theoretical critics.

Truth is, that the status of contemporary dance in Slovakia is not ideal. But during my work I found out, that it is not in a level of larva and it has a potential to develop. The main causes of problems are finance and absence of suitable buildings. As a result, many projects fail and each new has to start from the bottom. In the system of grant financing from Ministry of culture, dance is still qualified into the category of theatre – what lowers its chances to get the money needed as well. Also, most of the independent companies have to fight for allowance from other theatres to provide them with the rooms.

Despite all this problems I found out that persistence, patience and enthusiasm are what pushes the development forward. There are three annual festivals specialized on contemporary dance (and other that support dance), which visibly increase the quality of dance and widen the awareness of public as well. A new specialized magazine started to be published by the end of 2014, which enriches the theoretical reflection and documentation of events in Slovak contemporary dance. There are at least six active companies: state-owned Štúdio tanca Theatre, elledanse theatre, or

independent groups such as Debris Company, Artyci, or New Space and also the centre for movement studies Laban Atelier Bratislava – which finally develops the legacy of Rudolf Laban.

In purpose to sum up the artistic shape of Slovak contemporary dance I came rather to some diversity and permanent search. It is still developing, exploring various ways of expression and experimenting with several styles and forms.

In this bachelor thesis I wanted to point onto the rarity of Štúdio tanca Theatre, which is the only stable professional dance theatre working in tough conditions of Slovak arts. My original aim – to characterize its poetics gradually turn out as impossible. Instead, I found rather flexibility and variety of the theatre. As the theatre collaborates with many choreographers and each of its productions is different, it is very hard to conclude a certain common language. That is why I focused rather on philosophy and mission of the theatre. Štúdio tanca Theatre is concentrated mainly on authorial productions with clear thoughts and artistic message. Its existence is based on the variety of productions, which guarantee the progress of the company. Another characteristic feature is a space given to the dancers to contribute to the given topic individually.

What really helped me to understand the ideas of Štúdio tanca Theatre, was the interview with its boss Zuzana Hájková. My doubts about the status of contemporary dance in Slovakia, which I felt at the beginning of my work, finally disappeared when the boss of Štúdio tanca answered my question – what should I write about them at the end of my thesis: *Write, that it is a wonder*. A wonder, that in a small country like Slovakia, where every cultural institution fights for survival, can work a theatre of contemporary dance. A theatre, which still explores new ways to approach the contemporary dance to the public, without falling to the trend of instant mass culture. It enriches Slovak culture of non-commercial productions and art requiring a spectator's critical attitude.

Creative inspiration and artistic level is not what Slovak contemporary dance misses. So, if the state support and public awareness will widen in the future, it has a potential to raise to the level it deserves. The level that contemporary dance has in other culturally developed countries.

Zoznam použitých zdrojov

Pramene

Rozhovory

Rozhovor so Zuzanou Hájkovou. Bol zhotovený autorkou práce 27. 3. 2015 v Banskej Bystrici. Digitálny záznam uložený v osobnom archíve autorky práce.

Audiovizuálne záznamy

Relácia regionálnej televízie Hronka. 19. 2. 2015. *Javiskové debatenie – Roots v Divadle Štúdio tanca* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.tvhronka.sk/relacie/javiskove-debatenie/javiskove-debatenie-roots-v-divadle-studio-tanca/>>.

Reportáž televíznych novín RTVS. 28. 2. 2015. *Štúdio tanca ponúka Roots – Korene* [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.rtvsk.sk/televizia/archiv/7600/59975>>.

Rozhlasová reportáž rádia Regina. 6. 12. 2013. *Tanečná inscenácia Babylonská veža v Divadle Štúdio tanca* [online]. Dostupné z WWW: <<http://bb.regina.rtvsk.sk/clanky/nase-tipy/15461/taneca-inscenacia-babylonska-veza-v-divadle-studio-tanca>>.

Recenzie

GLOCKOVÁ, M. 2010. *Neposedný posed* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/36/97/Neposedny-POSED/?cntnt01origid=97/>>.

Glocková, M. 2010. *Viomani, do tanca, prosím!* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/35/97/Vianomani-do-tanca-prosim-33/?cntnt01origid=97/>>.

GODOVIČ, M. 2013. *Sedemkrát duetá* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/890/97/SEDEMKRAT-DUETA/?cntnt01origid=97/>>.

GODOVIČ, M. 2013. *Všetci proti všetkým, sami proti sebe* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/852/97/VsETCI-PROTI-VsETKyM-SAMI-PROTI-SEBE/?cntnt01origid=97/>>.

MAŤO, P. 2010. *Danielisove „tekuté“ štruktúry tela* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/34/97/Danielisove-tekute-struktury-tela/?cntnt01origid=97/>>.

MAŤO, P. 2012. *Lososotvaré tanečné pudy, túžby a prehry* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/713/97/Lososotvare-tanecne-pudy-tuzby-a-prehry/?cntnt01origid=97/>>.

MAŤO, P. 2012. *Tomášikove tanečné etudy z „minulosti“* [online]. Divadelný ústav. Dostupné z WWW: <<http://www.theatre.sk/isrecenzie/670/97/TOMAsIKOVE-TANecNe-ETUDY-Z-MINULOSTI/?cntnt01origid=97/>>.

OPOLDUSOVÁ, J. 2013. *Babylonská veža* [online]. Kultúra.Pravda.Sk. Dostupné z WWW: <<http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/301962-babylonska-veza/>>.

OPOLDUSOVÁ, J. 2010. *Spomienky tela a Quardans, rôzne podoby súčasného tanca* [online]. Kultúra.Pravda.Sk. Dostupné z WWW: <<http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/27646-spomienky-tela-a-quadrans-rozne-podoby-sucasneho-tanca/>>.

OPOLDUSOVÁ, J. 2014. *Syndróm vyhorenia a iné fóbie dneška* [online]. Kultúra.Pravda.Sk. Dostupné z WWW: <<http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/331960-syndrom-vyhorenia-a-ine-fobie-dneska/>>.

Originálny projekt Štúdia tanca zaujal svojou nápaditosťou hlavne mladých. *Banskobystrický žurnál*, 18. 1. 2000.

ŠKAŘUPOVÁ, D. 2015. *Roots: Tanec o živote v najcitlivejšom aj najdesivejšom zmysle* [online]. Kultúra.Pravda.Sk. Dostupné z WWW: <<http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/347225-roots-tanec-o-zivote-v-najcitlivejsom-aj-najdesivejsom-zmysle/>>.

Literatúra

Publikácie

BARTKO, Emil T. *Podoby slovenského tanečného umenia 1920 – 2010*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2011, 259 s. ISBN 978-80-89369-40-9.

BARTKO, Emil T. Spoločné úsilie v tanečnom umení. In MRLIAN, Rudolf. *Storočnica českého divadla*. Bratislava: Tatran, 1983.

BULÍNOVÁ, Karolína, BUREŠOVÁ, Lucie, GREMLICOVÁ, Dorota, KOZÁROVÁ, Helena, ZILVAROVÁ, Daniela. *Profese tanečníka: mezi obdivem a odsouzením*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění, 2013. ISBN 978-80-7331-241-1.

GAJDOŠOVÁ, Eva. *Súčasný tanec / Contemporary Dance / Made in Slovakia*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2013, 182 s. ISBN 978-80-89369-60-7

GLOCKOVÁ, Mária. *Divadlo Štúdio tanca*. 1. vyd. Banská Bystrica: Enterprise, 2013, 103 s. ISBN 978-80-85342-33-8.

GREMLICOVÁ, Dorota. Moderní tanec. In NÁVRATOVÁ, Jana, VAŠEK, Roman. *Tanec v České Republice*. 1. vyd. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2010, s. 24–27. ISBN 978-80-7008-241-6.

KLÉZLOVÁ, Martina, PALÁČKOVÁ, Eva, KONCZYNA, Kristýna. *Merce Cunningham, John Cage, Robert Rauschenberg: Praha 1964 - Ostrava 2014*. 1. vyd. Ostrava: Národní divadlo moravskoslezské, 2014. ISBN 978-80-87650-55-4.

LABAN, Rudolf von. *Život pre tanec. Spomienky*. 1. vyd. Bratislava: Divadelný ústav, 2012, 227 s. 21. ISBN 978-80-89369-44-7

NEWLOVE, Jean, DALLY, John. *Laban for all*. 1. vyd. London: Nick Hern Books, 2004, 255 s. ISBN 978-1-85459-725-0.

PETIŠKOVÁ, Ladislava a VANGELI, Nina. *Čítanka svetové choreografie 20. stoley: studijny texty Konzervatory Duncan Centre*. 1. vyd. Praha: Konzervatoř Duncan Centre, 2005. 207 s. ISBN 80-239-6412-7.

Články a štúdie

BOHUTÍNSKÁ, Jana. Slovensko je v oblasti súčasného tance v larválnom štádiu. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 6–8. ISSN 1213-3450.

BOHUTÍNSKÁ, Jana. Tanečníci a sokoli stěhovaví jsou na Slovensku ohrožené druhy. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 9–10. ISSN 1213-3450.

HOLINOVÁ, Lucia. Editoriál. *Tanec* 1, 2014, č. 1–2. s. 5. ISSN 1339 – 7699.

Majstra improvizácie šokuje na Slovensku prílišná tma. *Nový čas*, 28. 12. 1999.

NÁVRATOVÁ, Jana. Jak se (ne)píše o slovenském tanci. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 45–47. ISSN 1213-3450.

NÁVRATOVÁ, Jana. Tíha folkloru. *Taneční zóna* 14, 2010, č. 1. s. 12-16. ISSN 1213-3450.

POLÁKOVÁ, Marta. Nečakáme na zázrak. Zbierame sily. *Salto* 4, 2006, č. 1. s. 1-4. ISSN 1336-3182

POLÁKOVÁ, Marta. Slovenský súčasný tanec – opäť krok vpred?. *Tanec* 1, 2014, č. 1–2. s. 19–21. ISSN 1339 – 7699.

Webové stránky

<<http://www.abp.sk/>>

<<http://artyci.com/>>

<<http://www.cobosmika.com/>>

<<http://dancelife.sk/>>

<<http://www.debriscompany.sk/>>

<<http://www.elledanse.sk/>>

<<http://hybajho.cz/>>

<<http://www.kioskfestival.sk/>>

<<http://www.labanbratislava.sk/>>

<<http://www.novypriestor.com/index.php/sk/>>

<<http://www.nuvideodance.sk/>>

<<http://www.nudancefest.sk/>>

<<http://www.ny.com/dance/labandance.html>>

<<http://www.rtvsk.sk/>>

<<http://www.sme.sk/>>

<<http://www.snd.sk/>>

<<http://studiotanca.sk/>>

<<http://www.sucasnytanec.sk/>>

<<http://www.tanecportal.com/>>

<<http://www.theatre.sk/>>

<<http://www.vsmu.sk/>>

Zoznam príloh

Príloha č. 1 – Prehľad fungujúcich telies zameraných na súčasný tanec

Príloha č. 2 – Rozhovor s riaditeľkou Divadla Štúdio tanca Zuzanou Hájkovou

Príloha č. 1

Prehľad fungujúcich telies zameraných na súčasný tanec

Debris Company

Bratislavská spoločnosť Debris funguje od roku 1994, pôvodne mala názov Hubris. Skupinu vedie jej pôvodný zakladateľ režisér a hudobník Jozef Vlk, ktorý najčastejšie spolupracuje s performermi Martinom Ondriskom, Martinom Piterkom a s choreografkou Stanislavou Vlčekovou. Skupina bola jedna z prvých na Slovensku, ktorá začala uvádzať site-specific projekty. V súčasnosti sa prezentuje ako non-verbálne divadlo s presahom do súčasného tanca, performance a vizuálneho umenia. Tematicky väčšinou spracúva klasické literárne diela ako *Proces* Franca Kafku, *Ullyses* Jamesa Joyca, *Murphy* Samuela Becketta, *Evanjelium podľa Marka* Jorge Luis Borgesa, či *Kráľ Ubu* Alfreda Jarryho. Debris Company býva zaradovaná do multimedialného avantgardného prúdu. V súčasnosti nemá vlastný priestor a svoje produkcie väčšinou uvádza v spolupráci s divadlom elledanse, Centrom súčasného umenia A4, alebo ako site-specific projekty.

Divadlo elledanse

Elledanse je jedinou stálou tanečnou scénou v Bratislave. Vedie ho Šárka Ondrišová, ktorá je zároveň hlavnou choreografkou. Divadlo sa zameriava na súčasný tanec, hudbu a fyzické divadlo a taktiež pracuje s prelínaním rôznych umeleckých žánrov. V priebehu piatich rokov sa divadlu podarilo zrekonštruovať budovu bývalého bitúniku v Bratislave, kde dnes sídli spolu s tanečnou školou patriacou divadlu. Priestor Divadla elledanse je otvorený pre realizáciu projektov začínajúcich umelcov, ale aj iným hudobným či divadelným produkciám. Budova je tiež komunitným umeleckým miestom, kde si ľudia môžu prísť zacvičiť, zatancovať, alebo prečítať umeleckú literatúru.

Tanečná spoločnosť Artyci

Zakladateľmi a umeleckými vedúcimi zoskupenia Artyci sú Zuna a Milan Kozánkovci. Spoločnosť funguje od roku 1996. Tvorba skupiny sa vyznačuje novátorským prístupom, úprimnou výpoveďou, snahou o širšiu komunikáciu na poli rôznych druhov umenia. V súčasnosti manželia Kozánkovci pracujú na vybudovaní

centra Pangea v Orlických horách. V činnosti centra sa chcú venovať prepájaniu umenia, osobného rozvoja a alternatívnej medicíny. Organizovať sa tam budú tanečné semináre pre tanečníkov, hercov, spevákov v oblasti new dance a fyzického divadla, tanečné a divadelné tvorivé dielne, výskumy, predstavenia a neformálne prezentácie.

Nový priestor

Medzinárodné centrum pre vzdelávanie a výskum nového tanca a fyzického divadla sídliace v Bratislave vzniklo v roku 2009. Program centra sa zameriava na podporu rozvoja živého tanečného umenia prostredníctvom vzdelávania, umeleckého výskumu a inovatívnej tvorby. Jeho aktivity sú otvorené verejnosti, pre ktorú taktiež ponúka program vzdelávania a možnosti stretávať sa s umelcami. Nový priestor vedie Katarína Brestovanská a odborným garantom programu je Milan Kozánek. Svoju umeleckú výpoveď Nový priestor charakterizuje ako nový tanec – teda hľadanie nových foriem umeleckého prejavu v ešte väčšej prepracovanosti a pestrosti, napríklad v práci „floor work“, partnerskej práci, improvizácii, „up side down“ technik, či akrobacie. Činnosť Nového priestoru spočíva v celistvej práci s telom cez anatomické poznatky, prácou s energetickými centrami, ale zároveň aj čoraz väčšej angažovanosti interpreta v tvorivom procese.

Labanov ateliér Bratislava

Labanov ateliér Bratislava vznikol v roku 2008 so zámerom dlhodobo vytvárať zázemie komunity odborníkov, ktorí sa na Slovensku venujú výskumu pohybu. Zároveň je jeho zámerom vytvárať aplikácie tohto výskumu v rôznych oblastiach, predovšetkým prostredníctvom Labanovej analýzy pohybu a ďalších metód. Tým Labanovho ateliéru Bratislava tvoria Marta Poláková, Zuzana V. Očenášová, Markéta Vacková, Miroslava Stašková, Magdaléna Čaprđová a Adriana Balászová. Ateliér je činný v troch oblastiach: organizuje Letnú tanečnú školu, akreditované vzdelávacie programy pre učiteľov základných umeleckých škôl a medzinárodnú konferenciu Laban v Bratislave. Venuje sa taktiež umeleckým produkciám s využitím Labanovej analýzy pohybu. V oblasti výskumu realizoval projekt Hybaj, pán Laban! – zameraný na analýzu vybraných slovenských ľudových tancov.

Okrem menovaných umeleckých zoskupení pôsobia na Slovensku aj ďalší nezávislí umelci, ako napríklad Jaro Viňarský, Tomáš Danielis, či Milan Tomášik a mnohí iní, ktorí vytvárajú vlastné projekty alebo spolupracujú so slovenskými a zahraničnými scénami.

Príloha č. 2

Rozhovor s riaditeľkou Divadla Štúdio tanca Zuzanou Hájkovou

Banská Bystrica, 27. 3. 2015

Vaše divadlo spolupracuje s mnohými choreografmi a tvorcami, ako to vplýva na jeho tvár a charakter, že vaše inscenácie sú také rôznorodé?

To práve chceme. Aby boli tie inscenácie dramaturgicky rôzne a od rôznych tvorcov. Ja si myslím, že kompaktnosť súboru sa udržuje takou filozofiou alebo vnútornou kultúrou, ktorú máme a náhľadom na tanec a tvorivosť a to, že každá inscenácia má mať výpoveď a posolstvo. To je to, čo tanečníkov jednotí a čo je vidieť v každej inscenácii. Potom nás zaujíma zase tá rôznorodosť v inscenačnom kľúči. To znamená, či prinesie režisér – ako teraz Jakub Nvota – úplne činoherný pohľad, alebo ako Fručekove *From side of a man, from side of a woman*, čo je až taká konceptuálna vec, že sa tam skoro vôbec netancuje len hýbe a namiesto toho sa tam špliecha farba a vyludzujú ostré zvuky telami. Alebo je to potom taká úplne tanečná vec. Lebo keby tí tanečníci mali úplne jednotný štýl inscenácii tak by tam hrozilo, že by ich to už nebavilo. Aj keď je to pre nich náročné, že musia vedieť urobiť tie veci rôznorodé, ale je to aj výzva.

Spomínali ste filozofiu, ktorá to drží pohromade. Aká to je?

Ja sa snažím stále zdôrazňovať tanečníkom, že nesmú stratiť v predstavení jeho výpoveď. Že nesmú podľahnúť nutkaniu myslieť len na ten fyzický výkon, alebo na to, ako sa im to technicky podarí, alebo nechať sa vyrušiť chybičkou. Podstatné je, aby v predstavení, keď ho už hrajú pre divákov, sledovali výpoveď. Aby tlmočili posolstvo predstavenia, aby všetko tomu podriadili. Aby sa nenamotali na nejaký iný element – koľko je divákov, či reagujú, či svieti svetlo, či ich netlačí niečo v kostýme... Nie, musia úplne v tej chvíli byť jedine nástrojom výpovede a posolstva, úplne oddaní.

Druhá vec, ktorú im pripomínam je, aby nestratili ten večer predstavenia. Aby po predstavení neboli z niečoho nešťastní, nevedeli sa oceniť, alebo nevedeli mať radosť. Aby sa im to nepresypalo cez prsty, lebo potom nedostanú to zadosťučinenie a katarziu. To sú dve zásadné veci, ktoré zdôrazňujem.

Vy vo vašich vlastných choreografiách máte nejaké ústredné témy, ktoré chcete vypovedať, alebo motívy, ktoré zdôrazňujete? Čím si myslíte, že je vaša práca charakteristická?

Moja práca je myslím charakteristická tým, že nikdy nerobím nič bez toho aby som nemala silné nutkanie niečo povedať. Keď ho nemám, tak nerobím – čiže teraz už nerobím skoro vôbec. Kedysi sa to v mojej kariére odvíjalo tak, že ledva som niečo vytvorila, už sa mi vynorila okamžite nejaká nová téma a túžba hľadať jej tvar. Potom sa tie medzery zväčšovali a teraz už vyslovene čakám, či príde taký popud. To je pre mňa prvotné. Pre mňa vôbec napríklad nie je dôležitý ten jazyk alebo štýl akým to budem stvárňovať.

Do akej miery nechávate tanečníkov tvarovať to dielo?

Ja myslím, že tu vo všeobecnosti platí, že tanečníci sú absolútnymi spolutvorcami. V súčasnom tanci je to vlastne skoro pravidlo.

Ja som sa dočítala v jednom rozhovore s vami v Tanečnej zóne, že by ste rada svoje dielo a prácu v tomto divadle odovzdala ďalej. Máte už niekoho?

Stále na tom pracujem, stále sa toho nevzdávam, aj keď sa to ukázalo ako naozaj náročná vec. Ale áno, od toho rozhovoru uplynulo síce už dosť času, ale že sa podarilo to, že minimálne dvaja ľudia momentálne sú v divadle, ktorí sa začínajú s touto myšlienkou stotožňovať. Ale zároveň som netušila, aká to bude náročná vec, aby sa to nezvrtilo dvoma možnými smermi: že odídem a divadlo skončí, lebo veľa ľudí ho vnímalo len závisle na mojej osobnosti, ale myslím že teraz už to tak nie je. Alebo druhá vec, že sa bude postupovať štandardným spôsobom, že sa vypíše konkurz a vojde do divadla cudzí človek. Ale ani to sme si veľmi nevedeli predstaviť, čiže najlepšia varianta bola to, že zvnútra vyvrie niečia potreba pokračovať. Nechcem to zakríknúť, ale rysuje sa to, že áno. Možno by to mohlo pokračovať aj tandemovo – nie ja jednom človeku, ale na dvoch – troch.

Teraz keď máte už svoju vlastnú budovu, istotu svojho vlastného priestoru, zmenilo sa tým niečo?

Áno aj nie. Veľa sa zmenilo v tom, že sa skvalitnila práca. Neoceniteľné je to, že tanečníci naozaj pravidelnej hrávajú na svojom vlastnom javisku a vidno, že ich to

istí vo výkonoch, že sú doma na svojom javisku. Ale to, že máme vlastnú budovu a nikto nám nezasahuje do dramaturgického smerovania, ale ešte stále sme vystavovaní tej otázke, ktorá sa permanentne vracia: na čo také divadlo, či to nie je pre nás príliš exkluzívne, či dokážeme ten priestor užiť, či vôbec tanečné divadlo ako subjekt má existovať na Slovensku. Toto nikdy nekončí. Ale my ten nápor musíme zvládnuť, stmeliť sa. Musíme veľa vecí vydiskutovať s patričnými ľuďmi.

A ako presviedčate ľudí zvonku, že vaša existencia má zmysel?

Najlepšie sa dá presvedčiť tým, že ten človek priamo to umenie zažije. Keď ho nechce zažiť, ako napríklad súčasný župan⁸¹, ktorý nechce prísť na predstavenie a ignoruje, že vôbec má takéto divadlo v kompetencii, tak sme museli zavolať napríklad riaditeľa úradu, ktorý už bol ochotný sa o tom rozprávať. Je veľmi dobré, keď sme všetci. Keď prišiel, boli sme s ním celé divadlo a hovorili sme mu čo robíme, prečo to robíme, prečo sa pokladáme za efektívne divadlo, prečo je treba aj také umenie. A na ňom bolo vidno, že to naňho zapôsobilo. Nevie, či to potom aj tlmočil ďalej, ale my skrátka nečakáme v tejto veci kým sa rozhodne niečo, čo sa už nebude dať zvrátiť.

Ja keď som mapovala stav súčasného tanca na Slovensku, tak som zistila, že jedným z problémov je, že tanec u nás nemá nijakú spoločnú platformu. Vy ste vlastne jediná kamenná inštitúcia v tejto oblasti. Máte pocit, že ste takou reprezentačnou inštitúciou tohto druhu umenia na Slovensku a že môžete poskytnúť nezávislým tvorcom priestor?

Máte pocit, že sme?

Ja myslím, že áno.

Ja si tiež myslím, že sme. Ale to, že Slovensko nemá tanečnú platformu je problém toho, že nevyrástla generácia, ktorá by bola schopná sa zjednotiť za týmto cieľom. Ľudia nevedia odložiť svoje osobné záujmy za účelom presadiť niečo väčšie. Toto je ten problém. Preto som to aj v istom čase prestala riešiť. Vlastne ma to už

⁸¹ Župan Banskobystrického kraja Marián Kotleba je pomerne kontroverzná osoba v slovenskej politike a je známe, že sa s ním veľmi ťažko vychádza. Otvorene podporuje extrémistické názory a neonacisticky orientované občianske skupiny.

v určitom zmysle ani nezaujímam a zameralam som sa na konkrétnu prácu pre ľudí a tanečníkov v tomto divadle, pre divákov v tomto regióne.

My našu scénu poskytujeme nezávislým tvorcom, už tretí rok robíme projekt *Tanec / experiment / umenie* a tu až na pár výnimiek už účinkovali všetky súbory, ktoré niečo robia na nezávislej scéne. Ale nemám pocit, že by to viedlo k nejakému väčšiemu vzájomnému pochopeniu. Ale my to aj tak chceme robiť a tak to aj budeme robiť, kým budeme mať grantové peniaze... Ono to nie je Slovensko, to je Bratislava a Banská Bystrica a ešte to chce nejaký čas a mladšiu generáciu, ktorá bude vedieť pracovať tak, že povýši cieľ nad osobné záujmy. A potom to pôjde.

Váš súbor často vyráža do zahraničia, akú tam máte odozvu?

Vynikajúcu. Po období pretrhnutia linky, keď sa rekonštruovala budova, sa nám zase podarilo naskočiť na to zájazdovanie. Minulý rok sme mali sedem zahraničných zájazdov. Mimochodom, dostaneme o mesiac cenu primátora za zahraničnú reprezentáciu, čo nás strašne teší, že to niekto zaregistroval. S týmto predstavením sme v decembri končili v Marseille a môžem vám povedať, že sme mali všade extrémne silné odozvy. Napríklad s Fručekovým konceptuálnym predstavením sa nám dokonca stalo, že už na druhý deň o nás hovorili, že to je to divadlo čo šokovalo. Jedna dievčina tam dokonca vstala a chcela odísť, ale od toho citového náporu odpadla, takže tým sme sa tak kvázi preslávili. Ale áno, bol to veľmi silný a možno nečakaný zážitok pre tých ľudí.

Boli sme aj s čisto tanečnými predstaveniami na chorvátskych festivaloch, v Marseille, v Prahe sme boli s *From side*.... Boli sme v Poľsku, Chorvátsku, Česku a Francúzsku. Vo Francúzsku sme boli už druhý krát. Opätovne nás pozvali na základe toho minulého úspechu. A nie je to nijako vylobované, veď kto pozná nejaké slovenské divadlo? Je to naozaj len preto, že je to dobré a že nás niekto ocení.

Dá sa povedať, že v zahraničí to má väčšiu odozvu ako doma?

Ale ja som spokojná s odozvou na naše divadlo doma. Veď kto by mohol dvakrát týždenne hrať? My sa s tým narobíme a zažívame aj sínusoidu dole, ale veľmi si

vážime divákov doma. Teraz sme sa vrátili z Košíc, kde sme mali plno – ale trvalo to tri roky. Bolo treba vytrvať a nevzdať sa.

Ja som sa z viacerých strán stretla z názorom, že ľudia odchádzajú zo Slovenska lebo sa tu umenie nestretáva s pochopením...

To je ale taký argument, ktorý tu niekto už pätnásť rokov omieľa, ja už o tom ani počuť nemôžem. To je úplná hlúposť! My síce sme stále historicky v závese za tými krajinami, kde sa to rozvíjalo a preto ani nemôžeme očakávať, aby tu na súčasné umenie chodilo toľko ľudí ako napríklad v Belgicku, vo Švajčiarsku, kdeže! Tam to má úplne iný historický kontext. Jednoducho tu na tom treba pracovať, aby o nejaké dve tri generácie bolo aj tu tak. Veď to je rovnako aj vo výtvarnom umení, aj vo filme, aj v súčasnej hudbe. Veď povedzte, kto tu pozná súčasnú hudbu? A sme v 21. storočí.

Málokto.

Nikto. Čiže sme úplne na začiatku. Ale preto sa máme na to vykašľať? Proste nejako začneme a pôjde to ďalej a bude to stále lepšie a lepšie. Je to iba o tomto. Bedákať nemá vôbec zmysel.

A že slovenskí tanečníci odchádzajú do zahraničia... Prečo tu my máme katalánsku tanečnicu? Prečo tu máme tanečnicu z Brna? Kvôli Banskej Bystrici? Alebo kvôli tomu platu, čo dostávajú? Veď kde sa okrem SND môžu pochváliť, že by prišli ľudia zo zahraničia na konkurz, dokonca sa živiť na Slovensko. Ale to tiež niečo znamená. A sú tu radi a tá práca ich naplňa. Takže na tomto nám musí to sebavedomie rásť. Keď sa to bude tak vymieňať, že aj sem budú ľudia chodiť za prácou, tak sa zase o kúsok posunieme. Ale chce to aj podporu štátu. A tam sme ešte hodne pozadu. Festival, ktorý ideme robiť je zameraný presne na túto otázku: krajiny, kde sa rozvíjal súčasný tanec do toho veľa investovali a preto sa to mohlo rozvíjať. A my sme teraz po desiatich rokoch vytvorili model festivalu, ktorý bude približovať tie krajiny a vysvetľovať im, prečo sa to tam podarilo a čo sa tam spravilo a prečo my ešte musíme čakať.

Takto na záver, je ešte niečo, čo by som určite mala spomenúť, keď budem písať?

O divadle?

Áno.

Že to je zázrak. Pre mňa samú je to stále taký zázrak, že sú ľudia, že tomu spolu veríme. Je to presne o tom zjednotení. Že tí ľudia, čo sú tu – nie len tanečníci – technik, ekonómka, hospodár – že tomu veria. Je to živá, fungujúca inštitúcia.

A ak chcete napísať ešte niečo o mne, tak je tu jedna vec, ktorú moji blízki o mne vedia. Ja som sa v tomto procese stala hlboko veriacim človekom. Vo všetkých kritických situáciách sa obraciam k pánu Bohu. On ma prevedie ďalej. Ale toto je vec, ktorú človek ani na Slovensku nemôže povedať, lebo to vyzerá, že ani nemôže robiť umenie, alebo je slabý intelektuál, keď verí v boha. Ale to nie je pravda. Keby sme sa pozreli do histórie tak je naozaj veľa ľudí, ktorí pertraktovali vieru v Boha. Umenie a viera sa nevyučujú.